

Burgerinitiatieven in krimpgemeenten

Een kwalitatief onderzoek naar de totstandkoming van burgerinitiatieven in krimpgemeenten en de mogelijke verschillen hierin met niet-krimpgemeenten

Universiteit Utrecht

Masterthesis

Master: Arbeid, Zorg en Participatie

Onderwijsinstelling: Universiteit Utrecht

Afstudeerbegeleider: Dr. M.J.M. Hoogenboom

Tweede beoordelaar: Prof. dr. T. Knijn

Aantal woorden: 10.940

Tineke van der Pol | 5997585

1 juli 2018

Voorwoord

Voor u ligt mijn masterthesis ter afronding voor de master Arbeid, Zorg en Participatie. Graag zou ik een aantal mensen bedanken die hebben bijgedragen aan het succesvol afronden van deze masterthesis. Allereerst bedank ik graag mijn begeleider Marcel Hoogenboom voor de kritische blik in de intensieve, nuttige en leerzame bijeenkomsten. Tijdens deze bijeenkomsten heb ik veel opbouwende feedback mogen ontvangen die ervoor gezorgd heeft dat ik altijd met een scherpe blik naar mijn eigen stuk ben blijven kijken. Ook wil ik graag mijn medestudenten, Aviva, Wieke en Steven bedanken voor de feedback die zij mij hebben gegeven, maar ook de steun in de vorm van elkaar stimuleren en aanmoedigen tijdens het proces van het schrijven van een masterthesis. Ook wil ik graag mijn familie en vrienden bedanken voor de steun en aanmoediging die zij mij hebben gegeven de afgelopen tijd. Als laatste, maar zeker niet de minste, bedank ik graag CMO STAMM voor de mooie stageperiode die ik bij hen heb gehad en alle steun en hulp die van collega's heb mogen ontvangen. Bedankt allemaal!

Tineke van der Pol

Samenvatting

In dit onderzoek is gekeken in hoeverre de ervaren noodzaak, de participatiecapaciteit, de mate van verbondenheid en het verwachte rendement van burgers invloed hebben op de totstandkoming van burgerinitiatieven en of hierin verschillen bestaan tussen krimpgemeenten en niet-krimpgemeenten. Omdat het vooral de jonge hoogopgeleiden zijn die wegtrekken uit krimpgemeenten verschilt de bevolkingssamenstelling van krimpgemeenten met niet-krimpgemeenten. Voor dit onderzoek zijn er twintig respondenten geïnterviewd verdeeld over twee gemeenten: een krimpgemeente en een niet-krimpgemeente. In beide gemeenten zijn gemeenteambtenaren, opbouwwerkers en burgers geïnterviewd. Uit de onderzoeksresultaten komt naar voren dat er weinig verschillen lijken te bestaan in de totstandkoming van burgerinitiatieven tussen stedelijke gebieden in krimpgemeenten en niet-krimpgemeenten. Deze verschillen lijken er wel te bestaan tussen dorpen in krimpgemeenten en niet-krimpgemeenten. Dit verschil is te vinden in de zogenoemde participatiecapaciteit en verbondenheid. Op basis van de onderzoeksresultaten lijkt een aanscherping van de literatuur wenselijk. Uit de onderzoeksresultaten blijkt dat participatiecapaciteit lijkt te bestaan uit twee subdeterminanten: organisatiecapaciteit en uitvoeringscapaciteit. Een goede balans van ‘denkers’ die over organisatiecapaciteit beschikken en ‘doeners’ die over uitvoeringscapaciteit beschikken lijkt van belang om een burgerinitiatief van de grond te krijgen. In dorpen in niet-krimpgemeenten lijkt deze balans aanwezig. In dorpen in krimpgemeenten lijken ‘denkers’ die over organisatiecapaciteit beschikken schaars, waardoor burgerinitiatieven daar moeilijker van de grond lijken te komen. Verder leidt meer verbondenheid niet enkel tot meer burgerinitiatieven. Wanneer er sprake is van te veel verbondenheid, zoals in enkele dorpen in krimpgemeenten het geval lijkt, kan dit beklemmend werken, waardoor de totstandkoming van burgerinitiatieven daar moeizamer verloopt. Een juiste mate van verbondenheid is nodig om burgerinitiatieven van de grond te krijgen. Ondanks dat er slechts twee gemeenten met elkaar zijn vergeleken en de generaliseerbaarheid hierdoor beperkt is, heeft dit onderzoek waardevolle aanknopingspunten opgeleverd voor mogelijk vervolgonderzoek.

Inhoud

1. Inleiding	5
2. Theoretische verkenning	7
2.1 Vier determinanten	7
2.2 De invloed van instanties op de vier determinanten	9
2.3. Krimpgemeenten	11
3. Vraagstelling voor het empirische onderzoek	14
4. Onderzoeksopzet	15
4.1 Onderzoeksmethode	15
4.2 Onderzoekspopulatie	15
4.3 Onderzoeksinstrument	16
4.4 Analyse	17
5. Resultaten	19
5.1 Karakterisering gemeenten en respondenten	19
5.2 De vier determinanten: Krimpgemeente vs. Niet-krimpgemeente	22
5.3 Steden in Krimpgemeente en Niet-krimpgemeente: weinig verschil	25
5.4 Dorpen in Krimpgemeente en Niet-krimpgemeente: wel verschil	27
6. Conclusie, discussie en aanbevelingen	30
6.1 Conclusie	30
6.2 Discussie	31
6.3 Aanbevelingen	32
Literatuurlijst	34
Bijlage I: Operationalisering topics	38
Bijlage II: Topiclijsten met voorbeeldvragen	40
Bijlage III: Interviewstrategie per respondentengroep	46
Bijlage IV: Codeboom Niet-krimpgemeente	51
Bijlage V: Codeboom Krimpgemeente	52

1. Inleiding

Krimp gemeenten in Nederland zien voorzieningen verdwijnen. Afgelopen jaar sloot in ruim twintig dorpen de laatste supermarkt de deuren. Toch hoeft een dorp dat zijn supermarkt verliest, niet altijd te wanhopen. ‘Vaak ontstaan na een half jaar al burgerinitiatieven om toch weer een winkel in het dorp te openen’, zegt Michael van den Hurk, directeur van groothandel van Tol Retail, die veel dorpswinkels bevoorraadt. Voorbeelden van die burgerinitiatieven zijn ‘de rijdende supermarkt’, ‘de vrijwilligerssupermarkt’ of ‘de gesubsidieerde supermarkten’ (Pols, 2018).

In totaal kent Nederland negen krimpgebieden die zich aan de randen van Nederland bevinden, in delen van Zeeland, Limburg, Groningen, Friesland en de Achterhoek (Rijksoverheid, 2018). Het zijn vooral de jonge hoogopgeleiden die wegtrekken uit deze gebieden (Crescenzi & Holman, 2017). Dit heeft nadelige gevolgen. Het verlies van voorzieningen is één van de problemen waar krimpgebieden mee kampen. Ze verliezen relatief vaak hun basisschool, supermarkt, bakker, kroeg of busverbinding (Cövers, 2015). Daarnaast hebben krimpgebieden in vergelijking met niet-krimpgebieden een achterstand op sociaaleconomisch gebied. Het werkloosheidscijfer is er hoger en het beroeps-, opleidings- en inkomensniveau is er lager (Leidelmeijer & Marlet, 2011). Omdat het vooral de jonge hoogopgeleiden zijn die wegtrekken uit krimpgebieden, bestaat de groep mensen die achterblijft uit een relatief groot aantal ouderen, werklozen of kwetsbare mensen. Doordat gemeenten kampen met een leegstand van woningen, dalen de woningprijzen. Dit trekt juist ouderen, werklozen of kwetsbare mensen aan (Uyterlinde, Van Arum & Sprinkhuizen, 2009). Hierdoor treedt segregatie op: het verschil in bevolkingssamenstelling tussen krimpgebieden en niet-krimpgebieden wordt steeds groter. Dit alles vormt een neerwaartse spiraal (Markus, 2016). Door krimp komt de leefbaarheid van een gebied in het geding. Waarmee wordt bedoeld dat leefomgeving steeds lastiger aansluit bij de eisen en wensen die er door de bewoners aan wordt gesteld (Leidelmeijer & Van Kamp, 2003).

Om de leefbaarheid in gebieden te vergroten stellen provincies en gemeenten steeds vaker budgetten ter beschikking waarmee burgers projecten kunnen opstarten voor en in hun woonomgeving (Engbersen, Fortuin & Hofman, 2010). Dit past bij ontwikkelingen van de laatste decennia waarbij de nadruk steeds meer is komen te liggen op de stimulering van de zelfredzaamheid van burgers. In de discussie rondom burgerparticipatie is een verschuiving te zien van ‘burgers betrekken bij’ naar ‘burgerinitiatieven aanjagen en ondersteunen’ (Van der Heijden, Van der Mark, Meiresonne & Van Zuylen, 2007). Vooral beleidmakers en bestuurders

verwachten veel van actief burgerschap. Zij zien dit als oplossing voor maatschappelijke vraagstukken (Tonkens, 2008). Bij burgerinitiatieven zetten burgers zich in voor een maatschappelijk relevant doel of een publiek belang met als doel het verbeteren van de leefbaarheid van hun woonomgeving (Hurenkamp, Tonkens & Duyvendak, 2006; Oude Vrielink & Van de Wijdeven, 2008; Tonkens, 2009). Onder leefbaarheid wordt de subjectieve waardering die mensen aan hun leefsituatie geven verstaan (NNB, 2011). Uit onderzoek is gebleken dat de leefbaarheid afhankelijk is van de voorzieningen in de woonomgeving en de bereikbaarheid ervan (Leidelmeijer & Marlet, 2011). Met voorzieningen wordt het totaal van middelen en faciliteiten dat mensen ter beschikking stelt om deel te nemen aan het maatschappelijk leven bedoeld (NNB, 2011). Als gevolg van krimp, verdwijnen juist vaak voorzieningen in krimpgemeenten. Met het geld dat beschikbaar wordt gesteld door de overheid, kunnen burgers initiatieven in hun buurt realiseren die de leefbaarheid ervan vergroten. Voorbeelden van dit soort burgerinitiatieven zijn gericht op het opzetten of in stand houden van voorzieningen als winkels, openbaar vervoer, culturele instellingen, sportaccommodaties, bibliotheken en zorgcoöperaties (NNB, 2011).

Burgerinitiatieven zouden mogelijk een uitkomst bieden voor de leefbaarheid van krimpgemeenten. Uitkomsten uit verschillende onderzoeken laten echter zien dat de deelname aan deze vormen van burgerparticipatie vaak selectief is. Het zijn vaak de hoogopgeleiden, hogere-inkomensgroepen en mensen van middelbare leeftijd die relatief oververtegenwoordigd zijn onder de deelnemers (Snel, Hoogmoed & Odé, 2015). Jonge hoogopgeleiden zijn juist de mensen die wegtrekken uit de krimpgemeenten (Crescenzi & Holman, 2017), waardoor de vraag ontstaat of burgerinitiatieven wel van de grond komen in krimpgemeenten.

2. Theoretische verkenning

Of burgerinitiatieven tot stand komen is afhankelijk van de participatie van burgers: wanneer komen zij in actie en gaan zij een burgerinitiatief opzetten? In het theoretische kader komen vier determinanten naar voren die een belangrijke rol spelen bij de keuze van burgers om actief te participeren: noodzaak, verbondenheid, participatiecapaciteit en verwacht rendement. Deze determinanten zijn ontstaan door het vergelijken van vijf belangrijke participatietheorieën (Pattie, Seyd & Whiteley, 2004): de cognitieve engagement theorie, de general incentives theorie, het civic voluntarism model, het equity-fairness theorie en de social capital theorie. De vier determinanten zullen kort worden uitgelegd. Vervolgens wordt ingegaan op de invloed van instanties op deze vier determinanten. In de laatste paragraaf wordt specifiek ingegaan op krimpgemeenten.

2.1 Vier determinanten

Noodzaak

Om actief te worden in de woonomgeving is een eerste prikkel nodig. Zo'n eerste prikkel wordt vaak gevormd door een gevoel van achterstand of het ervaren van een tekort of onvolkomenheid van beleid (Marschall, 2004; Lowndes, Pratchett & Stoker, 2006). Juist wanneer de huidige situatie niet voldoet aan de eisen van burgers, lijkt dat het moment dat burgers noodzaak inzien en een initiatief opzetten (Wong, 2014). Dat ontevredenheid een belangrijke motivator is voor participatie komt naar voren in de equity-fairness theorie. Deze theorie gaat ervanuit dat (groepen) mensen hun eigen leefsituatie vergelijken met andere groepen in de samenleving. Wanneer er ongelijkheid wordt ervaren ten opzichte van de andere groep kan dit leiden tot frustratie (Pattie et al., 2004). Door diverse onderzoeken is bevestigd dat ontevredenheid over de wijk en de leefbaarheid daarvan belangrijke motivatoren zijn voor participatie van burgers in de buurt. Juist in gebieden waar leefbaarheidsproblemen zijn, zullen mensen eerder geneigd zijn in actie te komen, omdat zij deze problemen in hun leefomgeving willen aanpakken (Verhoeven, 2010; Van Marissing, 2007; Van Stokkom & Toenders, 2010; Foster-Fishman, Pierce & Van Egeren, 2009).

Verbondenheid

Dat verbondenheid een belangrijke rol speelt bij de participatie van burgers komt naar voren in de social capital theorie. Deze theorie stelt dat door sociaal kapitaal – in de vorm van

vertrouwen, normen en netwerken – samenwerking tussen individuen beter mogelijk wordt (Putnam, Leonardi & Nanetti, 1993), waardoor maatschappelijke problemen effectiever kunnen worden aangepakt. In relatie tot buurtparticipatie is de gedachte dat bij een groter sociaal netwerk in de buurt men ook een grotere kans heeft om te worden gevraagd deel te nemen aan een activiteit in een buurt. Vertrouwen speelt echter ook een rol. Een burger zal zich meer inzetten voor de buurtgemeenschap als hij overtuigd is dat andere bewoners dit ook zullen doen. Vertrouwen zorgt er ook voor dat burgers de samenwerking met anderen aangaan en dat zij iets voor een ander willen betekenen zonder daar direct iets voor terug te willen krijgen (Putnam et al., 1993; Fukuyama, 1995). Daarnaast spelen sociale normen een rol. Dit komt ook naar voren in de general incentives theorie (Pattie et al., 2004). Wanneer mensen in een sociale context leven waarin niet-participeren de norm is, zal dat waarschijnlijk een negatieve invloed hebben op de eigen afweging om te participeren (Van de Wijdeven, 2012). Als mensen meer sociale interacties hebben in de buurt en zich betrokken voelen bij de mensen in de buurt is het begrijpelijk dat ze zich vaker inzetten voor hun buurt (Leidelmeijer, 2012).

Participatiecapaciteit

Of burgers participeren wordt verder bepaald door de participatiecapaciteit van burgers, waarmee het vermogen van burgers om te kunnen participeren wordt bedoeld. Volgens het civic voluntarism model is dit, naast motivatie en invitatie, één van de drie punten die een rol spelen bij de keuze van burgers om te participeren (Verba, Schlozman & Brady, 1995). De participatiecapaciteit van burgers wordt bepaald door de beschikbaarheid van vaardigheden, tijd, geld, kennis en informatie. Ook de cognitieve engagement theorie stelt dat kennis en informatie de participatiecapaciteit vergroot (Van de Wijdeven, 2012). Wanneer mensen onvoldoende informatie ontvangen over veranderingsprocessen in hun woonomgeving, zullen zij minder snel participeren dan wanneer burgers wel voldoende informatie ontvangen (Wagenaar en Specht, 2010; Campbell, Converse, Miller & Stokes, 1960). De sociaaleconomische status van burgers lijkt een belangrijke voorspeller van de participatiecapaciteit te zijn, waarbij burgers met een hogere sociaaleconomische status over meer participatiecapaciteit bezitten. Het gaat daarbij niet zozeer om de hoge sociaaleconomische status an sich, maar deze burgers hebben vaker de capaciteiten om te kunnen participeren, zoals geld, kennis, civic skills en beter toegang tot instanties (Lowndes et al., 2006). Ook in wijken waarin vooral mensen wonen met een lagere sociaaleconomische status, zijn het vaak de ‘overgebleven’ burgers met een relatief hoog sociaaleconomische status die zich actief opstellen. Uit onderzoek naar burgerinitiatieven van Hurenkamp et al. (2006)

komt een vergelijkbaar beeld naar voren, namelijk een groot aandeel hoogopgeleiden onder de actieve burgers. Deze groep mensen beschikken vaak over de juiste bureaucratische vaardigheden: zij weten de subsidiekanalen te vinden, durven de wethouder te bellen en weten hoe je een vergunning kunt aanvragen (Crenson, 1983; Van Stokkom & Toenders, 2010). In het algemeen geldt voor groepen met een lage sociaaleconomische status dat een belangrijk deel van hun tijd en energie gaat zitten in het draaiende houden van hun dagelijkse leven (RMO, 2007).

Verwacht rendement

Bij het verwachte rendement gaat het om het gevoel van burgers om iets te kunnen betekenen. In het civic voluntarism model wordt het handelingsrendement genoemd als de algemene verwachting daadwerkelijk iets te kunnen bereiken (Verba et al., 1995). Uit onderzoek van Jones (2003) blijkt dat wanneer mensen het gevoel hebben geen invloed te kunnen uitoefenen, dat verlamdend werkt en een burgerinitiatief niet van de grond zal komen. In het civic voluntarism model (Verba et al., 1995) worden drie typen gratificaties genoemd. Gratificaties zijn de verwachte voordelen die burgers denken te hebben door de participeren. Hierin zijn overeenkomsten te vinden met het general incentives theorie, die niet spreekt van gratificaties, maar van opbrengsten. Op basis van deze twee theorieën zou er onderscheid gemaakt kunnen worden tussen individueel rendement en groepsrendement. Bij individueel rendement gaat het over de individuele opbrengsten die participeren met zich mee brengt. Dit kan bijvoorbeeld plezier zijn tijdens het proces, persoonlijke ambitie of het opdoen van aardige contacten. Bij groepsrendement gaat het over de opbrengsten voor een grotere groep mensen. Mensen kunnen ervoor kiezen te participeren omdat het iets zal opleveren voor een bevolkingsgroep of sociale gemeenschap waarmee zij affiniteit hebben (Van de Wijdeven, 2012).

2.2 De invloed van instanties op de vier determinanten

Of burgerinitiatieven van de grond komen, is afhankelijk van de bereidheid van burgers om een burgerinitiatief op te zetten. Zoals in paragraaf 2.1 staat beschreven lijkt deze keuze afhankelijk te zijn van vier determinanten: noodzaak, verbondenheid, participatiecapaciteit en verwacht rendement. Kenmerkend voor burgerinitiatieven is dat burgers aan het roer staan (Oude Vrielink & Van de Wijdeven, 2007), maar dat wil niet zeggen dat er geen betrokkenheid is van instanties, zoals gemeenten en welzijnsorganisaties. Zij kunnen op verschillende manieren burgerinitiatieven stimuleren en ondersteunen door invloed uit te oefenen op één of meerdere determinanten. Deze invloed zal per determinant kort worden toegelicht.

Noodzaak

De (lokale) overheid probeert de noodzaak die burgers ervaren te vergroten door bewustzijn onder burgers te creëren. Met slogans als ‘Het is jouw buurt, wat ga je doen?’ en ‘Het is jouw wijk, dus jij mag het zeggen’ en met projecten als ‘Help, een burgerinitiatief!’ of ‘Burgers aan Zet’ probeert de overheid de regie weer bij burgers te leggen (Oude Vrielink & Verhoeven, 2011). Daarnaast beïnvloedt de (lokale) overheid dit ook passief door zich terughoudend op te stellen (Tonkens, 2009). Door deze toenemende terugtrekkende houding is er steeds meer nadruk komen te liggen op de zelfredzaamheid en verantwoordelijkheid van burgers. Als de overheid deze gedachte de komende jaren blijft uitoefenen, valt te verwachten dat burgerinitiatieven beleidsmatig aan belang winnen, omdat ze de overheid in staat stellen zich op onderdelen uit het publieke domein terug te trekken (Oude Vrielink & Verhoeven, 2011). Deze passieve vorm kan een vrije keuze zijn, maar gemeenten kunnen zelf ook genooddaakt zijn zich terughoudend op te stellen door de beperkte middelen waarover zij beschikken.

Verbondenheid

Instanties kunnen invloed uitoefenen op de verbondenheid door te investeren in de sociale cohesie in een wijk of dorp. Dit kunnen zij doen door zich te richten op het netwerk, vertrouwen en de normen die er in een wijk of buurt aanwezig zijn. Dit wordt vaak gedaan door het ondernemen van gezamenlijke activiteiten in de buurt of wijk, waarbij welzijnswerkers kunnen helpen bij het organiseren van deze activiteiten. Een gemeente kan sociale interactie in buurten stimuleren door bijvoorbeeld ontmoetingsmogelijkheden te creëren of faciliteren, waardoor buurtbewoners meer mogelijkheden tot laagdrempelig contact met buurtbewoners (Völker, Flap & Lindenberg, 2007; Frieling, 2008). Dit vraagt om participatie van burgers. Participatie en verbondenheid lijken elkaar echter wederzijds te beïnvloeden; meer verbondenheid leidt tot meer participatie, maar andersom leidt participatie ook tot meer verbondenheid (Pattie et al., 2004).

Participatiecapaciteit

De participatiecapaciteit kan worden vergroot door ondersteuning te bieden die gericht is op het vergroten van de kennis, geld, vaardigheden, tijd of informatie van burgers. Oude Vrielink en Verhoeven (2011) noemen dit het aanvullen van de burgerkracht. Dit kunnen gemeenten doen door initiatiefnemers een startsubsidie aan te bieden, zodat geld geen beperking vormt op het vermogen om een initiatief te kunnen starten (Tonkens & Kroese, 2009). Daarnaast kan de participatiecapaciteit ook worden vergroot wanneer een gemeente of welzijnsorganisatie

begeleiding biedt bij bijvoorbeeld het verkrijgen van vergunningen, het aanvragen van startsubsidies of initiatiefnemers te introduceren in een voor hen relevant contactennetwerk. Wanneer burgers zelf niet over voldoende participatiecapaciteit beschikken, kunnen zij vaak geholpen worden door eenvoudige ondersteuning door een professional, die verstand heeft van zaken en relevante mensen kent of ze snel weet te vinden. Bijna alle gemeenten bieden zelf of kennen instellingen of organisaties die ondersteuning bieden bij burgerinitiatieven (Blom, Bosdriesz, Van der Heijden, Van Zuylen & Schamp, 2010).

Verwacht rendement

Instanties kunnen ook een positieve invloed uitoefenen op het verwachte rendement van burgers. Zo kunnen gemeenten en welzijnsorganisaties burgers het vertrouwen geven om zelf het voortouw te nemen in hun woonomgeving. Dit kan door bewoners een spiegel voor te houden hoe zij naar zichzelf en de wijk kijken en door als supporter te fungeren die betrokkenheid toont zodra burgers dit nodig hebben (Oude Vrielink & Verhoeven, 2011). Soms zien burgers zelf niet in wat het opzetten van een initiatief kan opleveren. Wanneer een gemeente inzicht kan geven in wat het burgers oplevert en wat voor hen dus het verwachte rendement is, zullen burgers eerder een initiatief opzetten (Jansen, 2012).

2.3. Krimp gemeenten

Burgerinitiatieven worden door de overheid vaak gezien als oplossing voor leefbaarheidsvraagstukken. Ook in gemeenten die door krimp kampen met leefbaarheidsproblemen, worden burgerinitiatieven als oplossing gezien. De mensen van wie wordt verwacht dat zij een burgerinitiatief zullen opzetten, zijn juist vaak de mensen die uit deze krimp gemeenten wegtrekken. In deze paragraaf worden verder ingegaan op krimp gemeenten: hoe spelen de vier determinanten een rol in krimp gemeenten? Kort worden de vier determinanten weer bij langs gegaan.

Noodzaak

Omdat door de gevolgen van krimp de leefbaarheid in krimp gemeenten in het geding komt, lijkt het aannemelijk dat noodzaak voor burgers uit krimp gemeenten een belangrijke determinant is. Burgers uit krimp gemeenten zien namelijk voorzieningen in hun woonomgeving verdwijnen. Zeken wanneer gemeenten zich terughoudend opstellen, zullen burgers zich meer en meer genoodzaakt voelen zelf actie te ondernemen om hun woongebied leefbaar te houden (Hospers, 2012). Een voorbeeld hiervan is dat burgers zich organiseren in

de vorm van een zorgcoöperatie, omdat bewoners door het verdwijnen van zorgvoorzieningen ontevreden zijn over het in het zorgaanbod van hun woonomgeving (Van Beest, 2014). Deze onderzoeksresultaten lijken overeen te komen met onderzoek van Sociaal Planbureau Groningen (2016), waarbij burgers aangeven dat participeren noodzakelijk is om tevreden te kunnen blijven over de leefbaarheid van het gebied waarin zij wonen. Het lijkt aannemelijk dat de noodzaak een minder grote rol speelt bij de keuze te gaan participeren in gemeenten die niet kampen met krimp. Dit verschil tussen krimpgemeenten en niet-krimpgemeenten is echter niet eerder onderzocht.

Verbondenheid

Krimp en de daardoor ontstane ontevredenheid kan voor burgers een trigger vormen voor het gezamenlijk ondernemen van actie, wat kan leiden tot een grotere verbondenheid tussen de burgers (Specht, 2013). Maar volgens Föbker (2008) is er door krimp meer leegstand in buurten, waardoor er minder sociale controle is en onderlinge contacten afnemen. Volgens hem gaat krimp juist gepaard met sociale achteruitgang. Deze onderzoeksresultaten lijken overeen te komen met die van De Groot en Schonewille (2012), die aangeven dat er door krimp steeds minder jonge mensen zijn die zich willen inzetten voor het woongebied, waardoor sportaccommodaties en dorpshuizen moeten sluiten, wat leidt tot minder contact tussen buurtbewoners. Dit is echter niet alleen het gevolg van krimp, maar ook van schaalvergroting, toegenomen mobiliteit en nieuwe leefstijlen (De Groot & Schonewille, 2012). Of er verschil bestaat tussen krimpgemeenten en niet-krimpgemeenten met betrekking tot het gevoel van verbondenheid en het gezamenlijk in actie komen in het woongebied is niet duidelijk.

Participatiecapaciteit

Omdat het vooral de jonge hoogopgeleiden zijn die wegtrekken uit krimpgemeenten, naar verwachting de mensen met de meeste participatiecapaciteit, is de verwachting dat de participatiecapaciteit van burgers in krimpgemeenten lager ligt dan in niet-krimpgemeenten, waardoor het opzetten van een burgerinitiatief voor hen lastiger is, omdat zij over minder participatiecapaciteit beschikken (Lowndes et al., 2006). Dit verschil tussen krimpgemeenten en niet-krimpgemeenten is echter niet bekend in de literatuur.

Verwacht rendement

Uit onderzoek van het Sociaal Planbureau Groningen (2016) lijken burgers uit krimpgemeenten hoog te scoren op het verwachte rendement dat zij hebben bij het opzetten van een burgerinitiatief. Burgers geven aan zich actief te willen inzetten voor hun woonomgeving,

omdat zij verwachten dat het groepsrendement hoog is. Zij verwachten namelijk dat de leefbaarheid voor burgers in de woonomgeving door een burgerinitiatief wordt vergroot. Daarnaast lijkt ook individueel rendement, in de vorm van plezier, een rol te spelen bij de keuze van burgers uit krimpgemeenten om actief te worden in de woonomgeving. Of deze onderzoeksresultaten specifiek zijn voor burgers in krimpgemeenten is onduidelijk, omdat een vergelijking met een niet-krimpgemeente ontbreekt.

3. Vraagstelling voor het empirische onderzoek

Burgerinitiatieven worden vaak gezien als oplossing voor leefbaarheidsvraagstukken. Dit geldt ook voor krimpgemeenten, waar de leefbaarheid in het geding komt. Juist vanwege de relevantie van burgerinitiatieven in krimpgemeenten is het cruciaal om te begrijpen hoe deze van de grond komen. Er lijken vier determinanten van burgerparticipatie een rol te spelen bij de keuze van burgers om actief te worden. De mate waarin deze determinanten een rol spelen verschillen mogelijk tussen krimpgemeenten en niet-krimpgemeenten, omdat de bevolkingssamenstelling in krimpgemeenten door het vertrek van jonge hoogopgeleiden eenzijdig is. Om die reden luidt de onderzoeksvraag in dit onderzoek als volgt:

“In hoeverre hebben de ervaren noodzaak, de verbondenheid, de participatiecapaciteit en het verwachte rendement invloed op de totstandkoming van burgerinitiatieven en in hoeverre verschilt de mate waarin deze determinanten invloed hebben in krimp- en niet-krimpgemeenten?”

Daarbij zijn de volgende drie deelvragen geformuleerd:

- 1. Bestaan er verschillen in de mate waarin burgerinitiatieven tot stand komen tussen krimpgemeenten en niet-krimpgemeenten?*
- 2. Welke rol spelen de ervaren noodzaak, de verbondenheid, de participatiecapaciteit en het verwachte rendement bij de totstandkoming van burgerinitiatieven?*
- 3. Bestaan er verschillen tussen krimpgemeenten en niet-krimpgemeenten in de mate waarin de ervaren noodzaak, de verbondenheid, de participatiecapaciteit en het verwachte rendement een rol spelen bij de totstandkoming van burgerinitiatieven?*

4. Onderzoeksopzet

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de methode die is toegepast om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden. Er zal in de komende paragrafen worden ingegaan op het onderzoeksdesign, de onderzoekspopulatie, het onderzoeksinstrument en de analyse.

4.1 Onderzoeksmethode

De onderzoeksvraag is door middel van een kwalitatieve onderzoeksmethode beantwoord, omdat er nog onvoldoende theoretische onderbouwingen bekend zijn over participatie in krimpgebieden, waardoor er geen concepten zijn die kunnen worden omgezet in variabelen die op een kwantitatieve manier gemeten kunnen worden. Dit onderzoek is exploratief en probeert meer inzicht te verschaffen in de totstandkoming van burgerinitiatieven in krimpgebieden. Dit past bij het doel van een exploratief onderzoek, namelijk het onderzoeksprobleem beter begrijpen. Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden is gebruik gemaakt van kwalitatieve interviews. Bij deze vorm informatieverzameling kan de interviewer de respondenten tijdens het interview de ruimte geven om meer te vertellen over de feiten en hun belevenis en betekenisverlening daarvan (Evers, 2015). Dit onderzoek is gedeeltelijk deductief, omdat er voorafgaand de dataverzameling literatuur is bestudeerd en een theoretische voorstudie is gedaan. Er zijn concepten uit de theorie gehaald en als richtinggevend gebruikt tijdens het verzamelen van de data (Doorewaard, Kil & Van de Ven, 2015).

4.2 Onderzoekspopulatie

Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden zijn er twee gemeenten als casus geselecteerd en met elkaar vergeleken. Er is gekozen om een krimpgebied te vergelijken met een niet-krimpgebied, omdat pas dan kan worden gesteld welke onderzoeksresultaten specifiek zijn voor krimpgebieden. Om de anonimiteit te waarborgen zullen de gemeenten niet bij naam worden genoemd, maar zullen ze Krimpgebied en Niet-krimpgebied worden genoemd.

Niet-krimpgebied en Krimpgebied zijn twee gemeenten die vooral verschillen op kenmerken van krimp, maar daarnaast op zoveel mogelijk gebieden op elkaar lijken. Het is wenselijk dat de twee gemeenten vergelijkbaar zijn, zodat de mogelijke verschillen zoveel mogelijk verklaarbaar zijn door de gevolgen van krimp. Omdat vooral de jonge hoogopgeleiden wegtrekken uit krimpgebieden, is dit het punt waarop Niet-krimpgebied en Krimpgebied van elkaar verschillen: de bevolkingssamenstelling. Als selectiecriteria zijn leeftijd en

opleidingsniveau gebruikt. In Krimpgemeente is 46 procent van de inwoners ouder dan vijftig jaar. In de Niet-krimpgemeente ligt dit cijfer lager en is 38 procent van de inwoners ouder dan vijftig jaar (CBS, 2015). De bevolking in Niet-krimpgemeente is gemiddeld ook hoger opgeleid dan in Krimpgemeente. In Niet-krimpgemeente is 34 procent laagopgeleid. In Krimpgemeente is 41 procent laagopgeleid (CBS, 2015). Naast dit verschil tussen beide gemeenten, zijn deze gemeenten op veel andere gebieden vergelijkbaar. Zo zijn Niet-krimpgemeente en Krimpgemeente beide kleine gemeenten met een inwonersaantal onder de 35 duizend (Statline, 2018). Daarnaast hebben beide gemeenten een stedelijkheidscijfer vier, wat betekent dat deze gemeenten vallen onder de categorie ‘weinig stedelijk’. Beide gemeenten kennen één grotere plaats, met daaromheen plattelandsgebied met dorpen en buurtgemeenschappen. De gemeenten kennen beide een landelijk karakter (CBS, 2015). In beide gemeenten zijn er drie groepen respondenten geïnterviewd: gemeenteambtenaren, opbouwwerkers en burgers. Mensen vanuit deze drie groepen hebben met burgerinitiatieven te maken. Het kan gaan om het zelf opzetten van initiatieven of het begeleiden daarvan. Een verdere beschrijving van de twee gemeenten en de respondenten is te lezen in paragraaf 5.1.

Met de gemeenteambtenaren en opbouwwerkers uit zowel Krimpgemeente als Niet-krimpgemeente is telefonische contact opgenomen. Deze telefoonnummers zijn verkregen door gebruik te maken van de sneeuwbalmethode, waarin gebruik is gemaakt van netwerken van collega’s en bijvoorbeeld de gemeenteambtenaren van Krimpgemeente en Niet-krimpgemeente om zo aan andere respondenten te komen (Verhoeven, 2011). Omdat er geen telefoonnummers van burgers bekend waren is er via de e-mail van het orgaan waarin ze vertegenwoordigd zijn, contact gezocht.

4.3 Onderzoeksinstrument

Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden is gebruik gemaakt van semigestructureerde interviews. Dit betekent dat er tijdens de interviews is gestuurd door de interviewer aan de hand van topics, maar de interviewvragen lagen niet vast. Zo was het mogelijk om tijdens de interviews diepgang te creëren en door te vragen waar dit nodig was (Migchelbrink, 2012). In dit onderzoek is antwoord gegeven op de vraag: *“In hoeverre hebben de ervaren noodzaak, de verbondenheid, de participatiecapaciteit en het verwachte rendement invloed op de totstandkoming van burgerinitiatieven en in hoeverre verschilt de mate waarin deze determinanten invloed hebben in krimp- en niet-krimp gemeenten?”* De vier determinanten vormen vier topics in de topiclijsten voor de interviews. Bij de interviews die zijn afgenomen

bij de respondenten uit Krimpgemeente, is er een vijfde topic aan toegevoegd: krimp. Omdat de topics termen zijn die niet in de dagelijkse praktijk worden gebruikt, zijn deze voorafgaand de interviews geoperationaliseerd in indicatoren. Dit zijn de concrete woorden die je bij de gegevensverzameling tegenkomt en die een indicatie geven van het betreffende topic (Doorewaard et al., 2015). Hoe deze topics zijn geoperationaliseerd, is te vinden in bijlage I. Omdat er gebruik is gemaakt van semigestructureerde interviews lagen de vragen voorafgaand de interviews niet vast. Wel zijn er voorbeeldvragen bedacht om inzicht te geven hoe de topics per respondentengroep bevestigd zouden kunnen worden. De topiclijsten met daarbij mogelijke vragen zijn per respondentengroep terug te vinden in bijlage II. In bijlage I en II is het topic 'krimp' in het grijs weergegeven, omdat deze topic uitsluitend is bevestigd in de interviews met de respondenten uit Krimpgemeente. Voorafgaande interviews is er per respondentengroep een strategie geschreven waarin staat beschreven hoe de interviews precies door de onderzoeker worden aangepakt. Door een interviewstrategie te schrijven is er nagedacht over een logische opbouw van de interviews. Zo startten de interviews met een korte introductie waarin meer over het onderzoek is verteld en praktische zaken zijn besproken. Vervolgens zijn er enkele openingsvragen gesteld die moeten bijdragen aan de vertrouwensrelatie tussen de interviewer en de respondent. Het creëren van een vertrouwelijke sfeer is wenselijk, omdat de kans dat de respondent belangrijke informatie wil delen én die informatie correspondeert met de werkelijkheid dan groter is. Vervolgens kan worden gevraagd naar beweegredenen voor burgers om een burgerinitiatief op te zetten. Dit past bij de topic over het verwachte rendement. Vervolgens kan worden ingegaan op de problemen waar burgers tegenaan lopen bij het opzetten van een burgerinitiatief. Dit past bij het topic over de participatiecapaciteit. Omdat het interview dan al enige tijd duurt, kunnen mogelijk gevoelige onderwerpen worden aangesneden, zoals noodzaak. Dit kan een gevoelig onderwerp zijn, omdat een terugtrekkende houding als negatief kan worden ervaren. Als laatste kan worden ingegaan op de verbondenheid. In de interviews met de respondenten uit Krimpgemeente wordt een laatste topic toegevoegd, namelijk krimp. Vervolgens vindt de afsluiting van het interview plaats. Een uitgebreide interviewstrategie per respondentengroep is te vinden in bijlage III.

4.4 Analyse

De interviews zijn opgenomen met een voicerecorder en getranscribeerd in Word. De transcripten zijn vervolgens in het coderingssoftware Nvivo geplaatst. Er volgden twee rondes van coderen, die passen bij een gedeeltelijk deductief onderzoek. In de eerste ronde van coderen

zijn de transcripten gecodeerd vanuit de a priori codes, dit zijn de topics. Er volgde een tweede ronde van coderen vanuit emerging codes. Dit zijn de codes die voorafgaand niet in de topics zijn opgesteld, maar wel relevant kunnen zijn voor de beantwoording van de onderzoeksvraag. Deze informatie kan gezien worden als op een inductieve manier verkregen informatie. De codebomen zijn terug te vinden in bijlage IV en bijlage V. Na het coderen zijn de gegevens per topic bij elkaar gezet en samengevat. Deze zijn vervolgens weer vergeleken en samengevat. Omdat er kwalitatief onderzoek is verricht, kunnen er geen 'harde' uitspraken worden gedaan en daarom is er geprobeerd indicatief te redeneren, wat inhoudt dat er antwoord wordt gegeven in welke richting de analyse gaat (Doorewaard et al., 2015).

5. Resultaten

Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden, zijn er interviews afgenomen bij twintig respondenten verdeeld over twee gemeenten: een gemeente dat kampt met krimp en een gemeente die niet kampt met krimp. Op die manier is geprobeerd de vraag te beantwoorden in welke mate de vier determinanten van invloed zijn bij de totstandkoming van burgerinitiatieven en in hoeverre hierin verschillen bestaan tussen krimpgemeenten en niet-krimpgemeenten. In de eerste paragraaf zullen de twee gemeenten en de respondenten worden beschreven die zijn geselecteerd voor dit onderzoek. In de daaropvolgende paragrafen zullen de resultaten betrekking tot het beantwoorden van de onderzoeksvraag worden beschreven.

5.1 Karakterisering gemeenten en respondenten

Als casus voor dit onderzoek is één gemeente geselecteerd dat in een krimpgebied ligt en één gemeente geselecteerd dat niet in een krimpgebied ligt. De twee gemeenten zullen, om de anonimiteit te waarborgen, Krimpgemeente en Niet-krimpgemeente worden genoemd. Van deze twee gemeenten zal kort een beschrijving worden gegeven.

Krimpgemeente is een kleine gemeente in het noordoosten van Nederland. Het bestaat uit een grotere plaats met \pm 17.000 inwoners, met daaromheen een aantal kleine dorpen en buurtgemeenschappen. De leegloop van het noorden baarde in de jaren vijftig de overheid al zorgen, omdat de Randstad juist overbevolkt dreigde te raken. Spreiding van de opkomende industrie moest uitkomst bieden. Daarom werd onder andere Krimpgemeente aangewezen als één van de industriekernen van Nederland (Knol, 2005). Miljoenen guldens aan subsidies werden ingezet om bedrijfsterreinen aan te leggen, verkeersverbindingen te verbeteren, woningen te bouwen en het technisch onderwijs te stimuleren. De voorspelling was toentertijd dat Krimpgemeente samen met een buurgemeente in het jaar 2000 ruim 100.000 inwoners zou hebben. In 1973 breekt de oliecrisis uit met als gevolg dat de industrieterreinen leeg bleven. Als in de jaren tachtig het herstel in Nederland inzet, stroomt de Randstad vol, maar blijven de bedrijven weg uit het noordoosten van Nederland. In Krimpgemeente wordt gesloopt: flats gaan tegen de grond, rijen huizen verdwijnen, lege vlaktes bepalen het beeld in wijken. Mensen trekken er weg en de middenstand worstelt om het hoofd boven water te houden. Krimpgemeente kampt met leegstand en een slecht imago. In het jaar 2000 hebben Krimpgemeente en de buurgemeente samen niet de voorspelde 100.000 inwoners, maar slechts 42.000 (Knol, 2005). In de nieuwe woonwijken

van Krimpgemeente is veel leegstand. Sinds het begin van de eeuwwisseling is er gewerkt aan een grootschalige herstructurering, waarin veel woningen zijn gesloopt. Dat proces van herstructurering is sinds een aantal jaren af. Vooral de stad in Krimpgemeente heeft een flinke opknapbeurt gekregen, zoals het opknappen van het winkelcentrum. Juist in de dorpen rondom deze stad zijn voorzieningen verdwenen, zoals scholen, zorgvoorzieningen en winkels. Diverse burgerinitiatieven zijn ontstaan na het verdwijnen van deze voorzieningen, zoals zorgcoöperaties en vrijwilligerstaxi's om kinderen naar scholen te brengen. Ondanks de herstructurering blijft Krimpgemeente kampen met krimp die in de komende jaren nog niet lijkt te stoppen. Deze ontwikkelingen leiden ertoe dat volgens prognoses van het PBL voor 2025 het aantal 65+'ers boven de 25 procent komt te liggen (PBL, 2010). Het wegtrekken van jongeren uit deze regio zou een belangrijke verklaring zijn voor de afname van het aantal huishoudens in het gebied. Sinds 1988 daalt het aantal jongeren in Krimpgemeente en de prognoses van het CBS wijzen erop dat deze trend zich steeds verder zal doorzetten (PBL, 2010).

Niet-krimpgemeente is een kleine, maar levendige gemeente in het midden van Nederland. Ook deze gemeente bestaat uit een grotere plaats met ± 28.000 inwoners, met daaromheen dorpen en buurtgemeenschappen. Niet-krimpgemeente is ontstaan op een kruispunt van waterwegen vanuit Noord-Nederland, aan een belangrijke route naar het IJsselmeer. In het verleden waren landbouw en scheepsbouw een belangrijke bron van inkomsten voor Niet-krimpgemeente. Tevens had de markt een belangrijke regionale functie waar vele producten via de beurtvaart binnenkwamen en verkocht of doorgevoerd werden. Verder heeft Niet-krimpgemeente vanouds een centrumrol vervuld in drukkerij, grafische industrie en uitgeverij. Ook heeft de gemeente een regionale toeristische functie, mede door de toegankelijkheid via de grachten voor de pleziervaart (Van den Broek, 2002). Niet-krimpgemeente is een gemeente die nog steeds groeiende is. Inmiddels wonen er bijna 33.000 mensen, ter vergelijking: dit waren er in het jaar 1900 nog geen 10.000 (Statline, 2018). Niet-krimpgemeente is eind jaren '90 vergroot met een buurtgemeente. Omdat Niet-krimpgemeente meer ruimte nodig had, zijn nog een aantal buurtschappen van omliggende gemeenten middels grenscorrectie aan Niet-krimpgemeente toegevoegd (Van den Broek, 2002). In 2013 is de gemeente gestart met het ontwikkelen van een groot woongebied wat in de komende jaren duizenden nieuwe woningen moet opleveren. Ook in Niet-krimpgemeente ontstaan diverse burgerinitiatieven die vergelijkbaar zijn met de initiatieven die in Krimpgemeente ontstaan. Zo is in Niet-krimpgemeente ook een zorgcoöperatie opgezet door bewoners en is in verschillende dorpen bewonersvervoer georganiseerd door vrijwilligers.

In zowel Krimpgemeente als Niet-krimpgemeente zijn gemeenteambtenaren, opbouwwerkers en burgers geïnterviewd. Mensen vanuit deze drie groepen hebben met burgerinitiatieven te maken. Het kan gaan om het zelf opzetten van initiatieven of het begeleiden daarvan. In zowel Krimpgemeente als in Niet-krimpgemeente zijn er in de afgelopen jaren gebiedsregisseurs aangesteld die werkzaam zijn voor de gemeente. Zij vormen een aanspreekpunt voor bewoners en probeert de gemeente met inwoners te verbinden. Ze houden contact met verschillende bewoners(groepen) over de leefbaarheid van hun woonomgeving. Daarbij werken zij samen met opbouwwerkers. Het opbouwwerk vormt een onderdeel van het welzijnswerk en richt zich op het verbeteren van de woon- en leefomstandigheden van buurtbewoners door onder meer de invloed van de bewoners bij het verbeteren van de leefbaarheid van hun woonomgeving te versterken. De burgers die zijn geïnterviewd zijn lid van een orgaan waarin vertegenwoordigers van bewoners zijn te vinden. Op die manier vertegenwoordigen zij zowel burgers die wel actief participeren als burgers die niet actief participeren. In Krimpgemeente zijn de volgende mensen geïnterviewd: twee gemeenteambtenaren, drie opbouwwerkers en zes burgers. In Niet-krimpgemeente zijn de volgende mensen geïnterviewd: twee gemeenteambtenaren, vier opbouwwerkers en drie burgers. In tabel 1 is een overzicht te vinden van alle respondenten.

Tabel 1. Overzicht respondenten

Respondent	Geslacht	Gemeente	Beschrijving
R1	Man	Krimpgemeente	Gebiedsregisseur
R2	Man	Krimpgemeente	Gebiedsregisseur
R3	Man	Niet-krimpgemeente	Lid dorpsbelangen
R4	Man	Niet-krimpgemeente	Lid Wijkplatform
R5	Vrouw	Krimpgemeente	Opbouwwerker
R6	Vrouw	Krimpgemeente	Initiatiefneemster burgerinitiatief
R7	Man	Krimpgemeente	Lid Vereniging Dorpsbelang
R8	Vrouw	Krimpgemeente	Lid Vereniging Dorpsbelang
R9	Vrouw	Krimpgemeente	Lid Vereniging Dorpsbelang
R10	Vrouw	Krimpgemeente	Opbouwwerker - specialisme jongeren
R11	Man	Krimpgemeente	Opbouwwerker
R12	Man	Krimpgemeente	Lid Klankbordgroep
R13	Vrouw	Krimpgemeente	Lid Klankbordgroep

R14	Vrouw	Niet-krimpgemeente	Opbouwwerker
R15	Man	Niet-krimpgemeente	Opbouwwerker
R16	Man	Niet-krimpgemeente	Opbouwwerker
R17	Man	Niet-krimpgemeente	Opbouwwerker
R18	Man	Niet-krimpgemeente	Gebiedsregisseur
R19	Man	Niet-krimpgemeente	Gebiedsregisseur
R20	Vrouw	Niet-krimpgemeente	Lid Wijkplatform

5.2 De vier determinanten: Krimpgemeente vs. Niet-krimpgemeente

Op basis van de literatuur lijken er vier determinanten van participatie te bestaan: noodzaak, verbondenheid, participatiecapaciteit en verwacht rendement. Uit de interviews komt naar voren dat deze vier determinanten inderdaad van invloed zijn op de keuze van mensen op actief te worden, zowel in Krimpgemeente als in Niet-krimpgemeente. Deze vier determinanten zullen kort bij langs worden gegaan.

Noodzaak

Zowel voor mensen uit Niet-krimpgemeente als voor mensen uit Krimpgemeente vormt noodzaak een belangrijke trigger om in actie te komen. Mensen kunnen zich genoodzaakt voelen, omdat zij problemen of overlast ervaren, waardoor er een gevoel van frustratie en ontevredenheid ontstaat waardoor mensen in actie te komen. Een vrouw die zich al jarenlang actief inzet in een dorp in Krimpgemeente door o.a. mee te doen in bewonersoverleggen en het creëren van een ontmoetingsplaats waarin activiteiten, zoals computerlessen en koffieochtenden, maar ook voorzieningen worden gecreëerd zoals een bibliotheek, zegt hierover: [R13]:

“Wij moeten ons best doen om ons dorp leefbaar te houden en hier met plezier te wonen. Wij willen geen spookdorp worden. Dat is waar wij als bewonersgroep voor moeten waken.”

In Niet-krimpgemeente komen echter ook burgerinitiatieven van de grond die zijn ontstaan uit een gevoel van ontevredenheid. Zo vertelt een lid van een wijkplatform in Niet-krimpgemeente [R15] over een groep bewoners in de wijk die gezamenlijk een grofvuilactie hebben opgezet, omdat ze zich ergeren aan het grofvuil dat naast de containers wordt gestort. Daarnaast ontstaan in zowel Krimpgemeente als in Niet-krimpgemeente ook steeds vaker burgerinitiatieven gericht op zorg, omdat zorgvoorzieningen verdwijnen en mensen langer thuis blijven wonen. Bewoners

in beide gemeenten geven aan dat ze zich bewust zijn dat er door de terugtrekkende houding van de overheid steeds meer op hun eigen bordje komt te liggen als het gaat om het leefbaar houden van de woonomgeving. Anderzijds ervaren zij hierdoor ook steeds vaker de ruimte om iets te ondernemen en ideeën te ontwikkelen. Een groot verschil in het ervaren van noodzaak lijkt er tussen Krimpgemeente en Niet-krimpgemeente niet te bestaan.

Verbondenheid

In zowel Niet-krimpgemeente als Krimpgemeente zetten mensen vaak een burgerinitiatief op vanuit compassie voor hun woonomgeving. In buurten en wijken in zowel Krimpgemeente als Niet-krimpgemeente waar meer verbondenheid is, zijn meer burgerinitiatieven die van de grond komen. Daarover zegt een actieve burger die al jarenlang lid is van dorpsbelangen in een dorp in Niet-krimpgemeente [R3]:

“Zonder die betrokkenheid komen initiatieven niet van de grond. Het is een conditio sine qua non, een voorwaarde voor het slagen van een initiatief. De betrokkenheid is gewoon nodig.”

Mensen weten elkaar sneller te vinden wanneer er sprake is van een grotere verbondenheid. Ze weten van elkaar wat er speelt en kunnen ideeën of problemen sneller met elkaar bespreken. Daarover zegt een vrouw die op dit moment bezig is het met creëren van een winkelhuis in haar dorp dat enerzijds zou moeten dienen als warenhuis, maar ook als ontmoetingsplaats, het volgende [R6]:

Het idee is ontstaan in mijn salon. Ik zat iemand haar nagels te doen en vertelde haar over mijn idee. Zij werd gelijk enthousiast en ik was al een poosje naar een medestander opzoek, maar ik kon niet echt ergens een ingang vinden. Iemand die net zo enthousiast is van dit soort ideeën als dat ik ben. Zij zag er wel wat in om dat met mij te gaan doen. Zo is het begonnen. (...) Doordat ik met mensen in gesprek kom, krijg ik ook steeds meer de kans om zoiets te gaan doen. Als ik alleen was geweest, of nou ja.. Als ik het niet had gedeeld met anderen, had ik het waarschijnlijk niet gedaan.”

In zowel Krimpgemeente als Niet-krimpgemeente zijn buurten waar veel verbondenheid is en waar er veel burgerinitiatieven van de grond komen en buurten waar er weinig verbondenheid is en waar minder burgerinitiatieven van de grond komen. Daarin lijken weinig verschillen te bestaan tussen Krimpgemeente en Niet-krimpgemeente.

Verwacht rendement

Zowel in Krimpgemeente als in Niet-krimpgemeente worden mensen actief, omdat het hen zelf iets oplevert, zoals plezier, energie of sociale contacten. Daarover zegt een man uit Niet-krimpgemeente, die sinds zijn pensioen lid is van het wijkplatform [R4]:

“De werkgroep groen bestaat uit een aantal mensen die het leuk vinden om behalve hun eigen tuin ook eens iets verder te kijken. (...) Ik vind er niks aan, maar als zij dat leuk vinden.. (...) Ik heb mij aangemeld toen ze een redacteur zochten voor de wijkkrant. Ik heb nooit anders gedaan eigenlijk, clubkrantjes maken en nieuwsbrieven in elkaar zetten. Ik vind dat leuk om te doen.”

Zowel in Krimpgemeente als in Niet-krimpgemeente worden mensen door opbouwwerkers en gebiedsregisseurs gestimuleerd om actief te worden door te laten zien wat mensen zelf kunnen betekenen in hun woonomgeving. Dit wordt bijvoorbeeld gedaan door ideeën van bewoners op internet of in een lokaal krantje te plaatsen in de hoop andere bewoners te inspireren. Ook waardering van professionals geeft mensen vertrouwen, waardoor zij eerder in actie zullen komen. Desondanks is een gebrek aan vertrouwen voor veel bewoners een reden om niet actief te worden. Bureaucratie vormt voor veel burgers een belemmering bij de totstandkoming van burgerinitiatieven. Een opbouwwerker die een groepje buurtbewoners in Krimpgemeente heeft geprobeerd te helpen bij het opzetten van een initiatief zei daarover het volgende [R5]:

“Dit waren hele weldenkende, enthousiaste mensen, maar ze moesten zo lang wachten op een vergunning. Het duurde maar en duurde maar. Dan ontnem je de energie van de groep. Wanneer ze beginnen, zitten ze in een flow: ze hebben er zin in en willen graag ondernemen! Vervolgens duurt dat maar en ja... dan houdt het op.”

Participatiecapaciteit

Of mensen een initiatief gaan opzetten heeft niet alleen te maken of zij dat willen, het heeft ook te maken met of ze dat wel kunnen. Dit is ook afhankelijk van het soort burgerinitiatief. Eenvoudige, kleine initiatieven komen gemakkelijk van de grond. Grotere initiatieven waarbij verschillende instanties zijn betrokken vragen om meer competenties. Daarover zegt een opbouwwerker uit Niet-krimpgemeente, het volgende [R13]:

“Als een burgerinitiatief gerelateerd is aan zorg en welzijn, dan zijn het vooral de hoger opgeleiden die daarbij betrokken zijn. Je hebt dan echt mensen nodig die de spelregels kennen en bredere kennis hebben. Maar als je kijkt naar buurtactiviteiten in de zin van een keer een buurtbarbecue organiseren, dan kan iedereen daar mee bezig. Dan zie je

dat vooral de mensen die de handen uit de mouwen willen steken, juist actief worden en daarin initiatieven nemen.”

Een grote groep mensen uit zowel Krimpgemeente als Niet-krimpgemeente hebben behoefte aan begeleiding bij het opzetten van burgerinitiatief. In de afgelopen jaren zijn er meer mogelijkheden voor ondersteuning gekomen, zowel financiële ondersteuning als procesondersteuning. Hierdoor is het voor mensen minder participatiecapaciteit gemakkelijker om een initiatief op te zetten. Wel lijkt er verschil bestaat in de participatiecapaciteit tussen Krimpgemeente en Niet-krimpgemeente. Een actieve dorpsbewoner die lid is van de klankbordgroep in zijn dorp in Niet-krimpgemeente zegt daarover [R12]:

“Persoonlijk vind ik dat de gemeente ook moet begrijpen dat niet alle initiatieven vanuit een dorp kunnen komen. Je kunt wel verwachten dat mensen allemaal een visie op hun dorp hebben, maar het helpt ook als mensen meer overstijgender kunnen denken. De mensen hier hebben vaak praktische plannen, maar eigenlijk niet verder bedenken hoe dat precies ingevuld moet worden.”

In paragraaf 5.4 worden verder op dit verschil in participatiecapaciteit tussen Krimpgemeente en Niet-krimpgemeente in gegaan.

5.3 Steden in Krimpgemeente en Niet-krimpgemeente: weinig verschil

Zoals in de voorgaande paragraaf staat beschreven, spelen in zowel Krimpgemeente als in Niet-krimpgemeente de vier determinanten een rol. Tussen stedelijke gebieden in Krimpgemeente en Niet-krimpgemeente lijken weinig verschillen te bestaan. Dat zal kort in deze paragraaf worden uitgelegd.

In stedelijke gebieden, zowel in Krimpgemeente als niet Niet-krimpgemeente, zijn voldoende voorzieningen en lijkt de noodzaak, in vergelijking met dorpen, laag om een burgerinitiatief op te zetten. Een jonge vrouw die sinds kort in Niet-krimpgemeente woont en lid is geworden van het wijkplatform zegt daarover [R16]:

“Nee, burgerinitiatieven zijn hier niet per se nodig. We hebben hier alles wel. Wij hebben hier een leuke binnenstad met veel winkels, dus kunnen hier alles halen. En we hebben een verzorgingshuis en een ziekenhuis, noem maar op.”

Wel merken burgers uit steden in zowel Krimpgemeente als Niet-krimpgemeente dat de overheid zich terughoudender opstelt, waardoor burgerinitiatieven ontstaan. Deze burgerinitiatieven zijn vooral gericht op het openbaar groen en op het stimuleren van de verbondenheid in wijken. De verbondenheid is namelijk, in vergelijking met dorpen, laag in

deze steden. Een opbouwwerker die werkzaam is in een wijk in de stad in Niet-krimpgemeente geeft het volgende voorbeeld [R15]:

“Een aantal jaren geleden is er een pipowagen gekomen waarmee we de wijk in trekken. We nodigen de buurtbewoners uit om koffie te drinken. Zo proberen we de relaties onderling te stimuleren. Mensen zeggen vaak ‘we wonen al zoveel jaren naast elkaar, maar kennen elkaar niet’. We krijgen vaak het verzoek van ‘kun je nog wat vaker komen met de koffie?’ en we proberen ook te stimuleren dat mensen dat zelf doen, maar je merkt wel dat wij dat moeten aanjagen.”

Ondanks dat steden in Krimpgemeente en Niet-krimpgemeente weinig lijken te verschillen. Lijken er wel verschillen te bestaan tussen wijken binnen een stad. Dit geldt voor zowel Krimpgemeente als Niet-krimpgemeente. In bepaalde wijken is weinig verbondenheid en komen weinig burgerinitiatieven van de grond. Een ervaren opbouwwerker die al bijna twintig jaar werkzaam is in de stad in Krimpgemeente zegt daarover [R11]:

“In die wijk hangt alles als los zand aan elkaar. Af en toe staan er een aantal mensen op die iets proberen, maar dat is ook weer snel afgelopen. Er is geen basis, geen geschiedenis. Er is geen enkele verbondenheid, geen enkele.”

Vergelijkbare situaties zijn er in Niet-krimpgemeente. Daar zijn echter, net als in Krimpgemeente, ook wijken waar wel sprake is van verbondenheid, waarover de gebiedsregisseur van Niet-krimpgemeente het volgende zegt [R18]:

“We hebben hier ook wijken en buurten waar met dit mooie weer de tuinstoelen op de straat worden gezet en vanmiddag om vier uur komt het krat bier erbij te staan en mensen kennen elkaar daar.”

Of er iets wordt ondernomen is ook afhankelijk van de participatiecapaciteit. In de wijken waar vooral hoogopgeleiden wonen, zijn voldoende mensen met de nodige participatiecapaciteit waardoor burgerinitiatieven van de grond komen. In wijken waar meer laagopgeleiden wonen, komen burgerinitiatieven lastiger van de grond. Mensen beschikken niet altijd over de juiste vaardigheden om een initiatief van de grond te krijgen, maar zijn daarnaast vaak al druk met de problemen die spelen in hun leven. Daarover zegt een opbouwwerker die veel ervaring heeft met dit soort wijken het volgende [R10]:

“Als je thuis ellende hebt met je kinderen, financieel amper de boel kan rondbreien en daarnaast misschien ook in een agressieve relatie zit met je ex, dan is het laatste waar je aan denkt een speeltuin oprichten voor de kinderen. Er is wel verbondenheid, maar toch ontstaat er niets, omdat ze druk zijn met hun eigen sores.”

Tussen steden in Krimpgemeente en Niet-krimpgemeente lijken dus weinig verschillen te bestaan. In vergelijking met dorpen is de noodzaak in steden lager. Ondanks dat er verschillen tussen wijken bestaan, is de verbondenheid in steden doorgaans minder dan in dorpen. Door de diversiteit aan inwoners lijken in steden voldoende mensen in staat te zijn een burgerinitiatief van de grond te krijgen, maar ook dit verschilt per wijk. In wijken met een relatief groot aantal laagopgeleiden, zullen bewoners meer ondersteuning nodig hebben, omdat de participatiecapaciteit daar lager is dan in wijken met meer hoogopgeleiden.

5.4 Dorpen in Krimpgemeente en Niet-krimpgemeente: wel verschil

Zoals in paragraaf 5.3 staat beschreven lijkt er weinig verschil te bestaan in de mate waarin burgerinitiatieven tot stand komen tussen stedelijke gebieden in Krimpgemeente en Niet-krimpgemeente. Dat verschil lijkt er wel te bestaan tussen dorpen in Krimpgemeente en Niet-krimpgemeente. Dat verschil is te vinden in de participatiecapaciteit en verbondenheid. Om die reden wordt er in deze paragraaf verder ingegaan op deze twee determinanten.

In zowel dorpen in Krimpgemeente als in dorpen in Niet-krimpgemeente ervaren mensen noodzaak om actief te worden. Ook in dorpen in Niet-krimpgemeente verdwijnen namelijk voorzieningen. Er verdwijnen bijvoorbeeld winkels, omdat mensen in de afgelopen jaar steeds mobieler zijn geworden, waardoor ze bereid zijn verder te rijden voor hun boodschappen of omdat mensen steeds meer online winkelen. Daarnaast is de verbondenheid in dorpen in zowel Krimpgemeente als Niet-krimpgemeente groot. Mensen weten elkaar snel te vinden, waardoor initiatieven van de grond komen. Daarover zegt een gebiedsregisseur uit Krimpgemeente het volgende [R2]:

“In dorpen zijn mensen van oudsher gewend om dingen zelf met elkaar te organiseren. Als er niet een bepaalde voorziening is, dan gaan mensen het gewoon zelf organiseren. Daar is meer drive.”

Toch lijkt die verbondenheid in dorpen niet altijd voldoende. Bewoners moeten ook in staat zijn een burgerinitiatief te realiseren. Daarin lijken Krimpgemeente en Niet-krimpgemeente te verschillen. In Krimpgemeente zijn het namelijk de hoogopgeleiden die wegtrekken. Dit zijn juist de mensen die vaak over de juiste participatiecapaciteiten beschikken. Hierdoor lijkt het voor dorpen in Krimpgemeente lastiger om een burgerinitiatief van de grond te krijgen dan in dorpen in Niet-krimpgemeente, waar de bevolkingssamenstelling anders is en mensen over meer participatiecapaciteit lijken te beschikken.

Volgens Verba et al. (1995) wordt de participatiecapaciteit bepaald door de beschikbaarheid van vaardigheden, tijd, geld, kennis en informatie. Opleidingsniveau lijkt een belangrijke voorspeller te zijn voor de participatiecapaciteit van mensen: hoe hoger opgeleid, hoe meer participatiecapaciteit (Lowndes et al., 2006; Hurenkamp et al., 2006). Dit lijkt echter iets ingewikkelder te zijn. Participatiecapaciteit lijkt te bestaan uit twee subdeterminanten: organisatiecapaciteit en uitvoeringscapaciteit. Enerzijds is het van belang dat er voldoende hoogopgeleiden zijn voor het opzetten van een burgerinitiatief. Dit zijn ‘denkers’ die over het vermogen beschikken om plannen te maken waarbij ze weten wat er bij de organisatie van een burgerinitiatief komt kijken. Zij zijn vooral actief in het proces voorafgaand de uitvoering. Dit zou organisatiecapaciteit worden genoemd. Anderzijds kan een burgerinitiatief niet van de grond komen wanneer er enkel ‘denkers’ zijn, ook ‘doeners’ zijn nodig bij het van de grond krijgen van een burgerinitiatief. Deze mensen beschikken wellicht niet over de capaciteiten om een burgerinitiatief te organiseren, maar zijn wel sterk in de uitvoering van een burgerinitiatief. Dit zou uitvoeringscapaciteit kunnen worden genoemd. Deze twee vullen elkaar aan. Pas als er mensen zijn die over organisatiecapaciteit beschikken en als er mensen zijn die over uitvoeringscapaciteit beschikken, lijkt de totstandkoming van een burgerinitiatieven te slagen. In dorpen in Niet-krimpgemeente lijken deze groepen beide voldoende aanwezig. Dat verklaart wellicht waarom initiatieven daar relatief gemakkelijk van de grond komen. In dorpen in Krimpgemeente zijn ‘denkers’ die over de organisatiecapaciteit beschikken schaars. Daarover zegt een bewoner uit een dorp in Krimpgemeente het volgende [R12]:

“Je moet plannenmakers hebben. Die mensen zijn hier niet zoveel. De mensen hier hebben vaak praktische plannen, maar vinden het lastig om basale ideeën concreet te maken. Als je in de toekomst hier, zeker ook voor de leefbaarheid, meer zou willen doen, zou je toch meer plannenmakers moeten hebben.”

Doordat de mensen die over organisatiecapaciteit minder aanwezig zijn in Krimpgemeente, lijkt het in dorpen in Krimpgemeente lastiger om een burgerinitiatief van de grond te krijgen.

Enkel de aanwezigheid ‘denkers’ en ‘doeners’ alleen is wellicht ook niet voldoende. Deze mensen moeten namelijk ook bij elkaar worden gebracht. Een opbouwwerker die werkzaam is in dorpen in Niet-krimpgemeente zegt daarover [R15]:

“In dat dorp wonen wel mensen met een goede opleiding, maar hebben kennelijk niet elkaar gevonden om samen iets te ontwikkelen, dus komt er weinig tot stand.”

Het is dus belangrijk dat ‘denkers’ en ‘doeners’ elkaar weten te vinden. Verbondenheid draagt hieraan bij. Pattie et al. (2004) beschrijft dat meer verbondenheid leidt tot meer initiatieven. Ook dit lijkt iets ingewikkelder te liggen. Zoals eerder is beschreven in paragraaf 5.3 is de

verbondenheid in steden laag in vergelijking met dorpen. Dat bemoeilijkt het van de grond komen van burgerinitiatieven. Mensen zullen eerder in actie komen wanneer zij zich verbonden voelen met de woonomgeving, de mensen kennen en zich daarvoor willen inzetten. Die verbondenheid is er wel in dorpen, zowel in Krimpgemeente als in Niet-krimpgemeente. Wanneer er echter te veel verbondenheid is, zoals in enkele dorpen in Krimpgemeente, kan dit juist beklemmend werken en zullen mensen minder snel in actie komen. Dit verklaart wellicht waarom veel burgers uit Krimpgemeente aangeven dat het vooral de ‘import’, de mensen die van buiten het dorp komen, zijn die met nieuwe ideeën komen voor burgerinitiatieven. Daarover zegt een burger uit een dorp in Krimpgemeente, die zelf ‘import’ is in dat dorp, het volgende [R6]:

“Mensen hier zoiets hebben van ‘doe maar gewoon’ ‘we hebben altijd zo gedaan, dus waarom zullen we het veranderen?’ Ze blijven heel erg in het oude hangen.”

Een burger uit een ander dorp in Krimpgemeente, die zelf ook import is, zegt daarover [R9]:

“Het is wel vaak import dat actief is en in besturen zitten. Als er iets nieuws is, dan zit er vaak import in. Als je van buiten komt, dan zit je ook niet vast in bestaande verhoudingen. De machtsverhoudingen die hier misschien een rol spelen, daar heb je als je van buiten komt niet mee te maken. Dan kun je misschien makkelijker daar doorheen.”

Wanneer er dus te veel verbondenheid is, kan dit mensen tegenhouden om actief te worden. Er moet dus precies voldoende verbondenheid zijn, zodat dit een positieve bijdrage kan leveren aan het van de grond brengen van een burgerinitiatief.

6. Conclusie, discussie en aanbevelingen

In dit hoofdstuk wordt in de eerste paragraaf een antwoord gegeven op de onderzoeksvraag van dit rapport. Vervolgens wordt in de tweede paragraaf de beperkingen van het onderzoek besproken. In de laatste paragraaf worden enkele aanbevelingen gedaan.

6.1 Conclusie

In dit onderzoeksrapport is, middels een kwalitatieve onderzoeksmethode, geprobeerd antwoord te geven op de volgende onderzoeksvraag:

“In hoeverre hebben de ervaren noodzaak, de verbondenheid, de participatiecapaciteit en het verwachte rendement invloed op de totstandkoming van burgerinitiatieven en in hoeverre verschilt de mate waarin deze determinanten invloed hebben in krimp- en niet-krimpgemeenten?”

De eerste deelvraag luidt daarbij als volgt: *“Bestaan er verschillen in de mate waarin burgerinitiatieven tot stand komen tussen krimpgemeenten en niet-krimpgemeenten?”* Op basis van de onderzoeksresultaten lijkt er geen verschil te bestaan in de mate waarin burgerinitiatieven tot stand komen tussen stedelijke gebieden in krimpgemeenten en niet-krimpgemeenten. Wel lijkt er een verschil te bestaan in de mate waarin burgerinitiatieven tot stand komen tussen dorpen in krimpgemeenten en niet-krimpgemeenten. Dit verschil wordt verder uitgelegd in de beantwoording van de derde deelvraag. Allereerst wordt de tweede deelvraag beantwoord: *“Welke rol spelen de ervaren noodzaak, de verbondenheid, de participatiecapaciteit en het verwachte rendement bij de totstandkoming van burgerinitiatieven?”* Alle vier de determinanten zijn van invloed op de burgerparticipatie, maar vooral de participatiecapaciteit en verbondenheid lijken een belangrijke rol te spelen. Een aanscherping van de literatuur op basis van deze onderzoeksresultaten lijkt wenselijk. Participatiecapaciteit lijkt te bestaan uit twee subdeterminanten: organisatiecapaciteit en uitvoeringscapaciteit. Een goede balans van ‘denkers’ die over organisatiecapaciteit beschikken en ‘doeners’ die over uitvoeringscapaciteit beschikken lijkt van belang om een burgerinitiatief van de grond te krijgen. Daarnaast is, zoals de literatuur stelt, verbondenheid van belang bij de totstandkoming van burgerinitiatieven. Zo kunnen ‘denkers’ en ‘doeners’ bij elkaar worden gebracht. Ook hier is echter een aanscherping van de literatuur wenselijk. Te veel verbondenheid kan namelijk beklemmend werken waardoor burgerinitiatieven niet tot

stand komen. Er is een juiste mate van verbondenheid nodig om burgerinitiatieven van de grond te krijgen. Tussen dorpen in krimpgemeenten en niet-krimpgemeenten lijken er verschillen te bestaan in de participatiecapaciteit van burgers en de verbondenheid tussen burgers. Dit heeft betrekking op de derde deelvraag: *“Bestaan er verschillen tussen krimpgemeenten en niet-krimpgemeente in de mate waarin de ervaren noodzaak, de verbondenheid, de participatiecapaciteit en het verwachte rendement een rol spelen bij de totstandkoming van burgerinitiatieven?”* Op basis van de onderzoeksresultaten lijken in dorpen in niet-krimpgemeenten zowel ‘denkers’ als ‘doeners’ beide voldoende aanwezig. In dorpen in krimpgemeenten zijn ‘denkers’ echter schaars, waardoor burgerinitiatieven door het gebrek aan organisatiecapaciteit moeilijker van de grond lijken te komen. Daarnaast lijkt er in dorpen in krimpgemeenten soms te veel verbondenheid te bestaan, waardoor dit niet leidt tot meer burgerinitiatieven, maar juist beklemmend werkt waardoor de totstandkoming van burgerinitiatieven moeizamer verloopt.

6.2 Discussie

Dit onderzoek kent enkele beperkingen die invloed hebben op de kwaliteit van de onderzoeksresultaten. In deze paragraaf wordt daar kort op ingegaan.

Omwille van het tijdsbestek waarin dit onderzoek zou worden uitgevoerd en haalbaarheid van het onderzoek, is het niet mogelijk geweest om meerdere krimpgemeenten en niet-krimpgemeenten te onderzoeken. Om die reden is één krimpgemeente vergeleken met één niet-krimpgemeente. Er zijn allerlei gebiedsfactoren van invloed op de onderzoeksresultaten, waardoor één krimpgemeente niet representatief is voor alle krimpgemeenten en één niet-krimpgemeente niet representatief is voor alle niet-krimpgemeenten. Dit gaat ten koste van de representativiteit van het onderzoek. Met representativiteit wordt de mate waarin de steekproef alle kenmerken van de onderzoekspopulatie heeft, bedoeld (Neuman, 2013). Ondanks deze beperking, heeft dit onderzoek wel interessante inzichten en aanknopingspunten opgeleverd die relevant zijn voor verder onderzoek.

Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden zijn er semigestructureerde interviews afgenomen. Omdat er niet gebruik wordt gemaakt van gestandaardiseerd meetinstrument, is hertesten lastig. Dit heeft invloed op de betrouwbaarheid van het onderzoek, wat inhoudt dat een meting niet varieert als gevolg van de kenmerken van de meting of het meetinstrument zelf (Neuman, 2013). Ondanks deze beperking is geprobeerd de betrouwbaarheid hoog te houden door het maken van een topiclijst met daarin voorbeeldvragen verwerkt. Deze topiclijst is bij

het afnemen van de interviews erbij gehouden. Toch zijn bij ieder interview de vraag wellicht anders gesteld, waardoor dit de kwaliteit van het onderzoek aantast. Doordat respondenten leidend zijn in het interview, kunnen topics bijvoorbeeld eerder ter sprake komen. Om de kwaliteit te waarborgen, is voorafgaand de interviews voor alle drie de groepen respondenten een interviewstrategie geschreven en zijn er twee pilots afgenomen.

Met de validiteit van het meetinstrument wordt de overeenstemming tussen conceptuele en operationele definities bedoeld (Neuman, 2013). Om een valide meetinstrument te creëren is er aan de hand van de relevante literatuur een topiclijst opgesteld. Omdat de topics termen zijn die niet in de dagelijkse praktijk worden gebruikt, zijn deze voorafgaand de interviews geoperationaliseerd in indicatoren. Dit zijn de concrete woorden die je bij de gegevensverzameling tegenkomt en die een indicatie geven van het betreffende topic (Doorewaard et al., 2015). Door te operationaliseren zijn vragen beter voor respondenten beter te begrijpen. Na ieder interview is er kort gereflecteerd om erachter te komen waar de sterke en zwakke punten van het interview liggen. Zo werden er soms gesloten vragen gesteld of vragen waarin de respondent mogelijk in een bepaalde richting zou kunnen worden geduwd die de kwaliteit van het onderzoek kunnen aantasten. Om de kwaliteit te waarborgen, is een interviewstrategie geschreven en zijn er pilots afgenomen. Ook zijn er interviews afgenomen waarbij twee respondenten tegelijk zijn geïnterviewd. Respondenten leken elkaar goed aan te vullen, maar respondenten kunnen elkaar ook beïnvloeden waardoor dit ten koste gaat van de kwaliteit. Om de kwaliteit van dit onderzoek te waarborgen, zijn alle interviews getranscribeerd, nadat ze door middel van een voicerecorder zijn opgenomen. Om subjectiviteit te verminderen zijn de interviews gecodeerd en geanalyseerd in de coderingssoftware Nvivo. Hierdoor is het mogelijk uitkomsten naast elkaar te leggen en op kritische wijze te vergelijken om op deze manier interpretatieve fouten te herkennen en aan te passen.

6.3 Aanbevelingen

Dit onderzoek is uitgevoerd om beter te begrijpen hoe burgerinitiatieven in krimpgemeenten tot stand komen, omdat deze burgerinitiatieven een belangrijke rol spelen in de leefbaarheid van krimpgemeenten. Hoewel de steekproef van dit onderzoek klein is, zijn er waardevolle aanknopingspunten naar voren gekomen, waardoor er enkele aanbevelingen kunnen worden gedaan op zowel inhoud, methode en op de praktijk.

Uit de onderzoeksresultaten is een aanscherping van de literatuur naar voren gekomen die gericht is op de participatiecapaciteit en verbondenheid. Deze verscherping van de literatuur

kan helpen in het formuleren van een hypothese die kwantitatief kan worden getoetst, zodat kan worden onderzocht of deze aanscherping van de literatuur inderdaad blijkt te kloppen. Daarnaast is het interessant om verder te onderzoeken of deze bevindingen wellicht ook relevant zijn voor andere gebieden waar ook sprake is van een eenzijdige bevolkingssamenstelling. Ook dat zou mogelijk in een vervolgonderzoek verder onderzocht kunnen worden.

De inzichten uit dit onderzoek geven richting dat de ondersteuning door opbouwwerkers of gemeenteambtenaren in steden meer focus kunnen leggen op het creëren van de verbondenheid in buurten of wijken. In lage sociaaleconomische status wijken zou er mogelijk meer behoefte zijn aan hulp die gericht is op het versterken van de participatiecapaciteit van bewoners. De ondersteuning van dorpen in krimpgemeenten zouden op basis van dit onderzoek gebaat zijn bij versterking van de participatiecapaciteit van bewoners en met name gericht op ondersteuning van de organisatiecapaciteit van bewoners. Daarnaast is het van belang voor om te blijven zoeken naar een juiste mate van verbondenheid die het van de grond krijgen van burgerinitiatieven stimuleren.

Literatuurlijst

- Beest, R. van (2014). *Inventarisatie zorgcoöperaties 2014. Burgerinitiatieven in wonen-zorgwelzijn in Nederland & omstreken*. Utrecht: Aedes-Actiz Kenniscentrum Wonen-Zorg en Institutions for Collective Action.
- Blom, R., Bosdriesz, G., Heijden, J. van der, Zuylen, J. van & Schamp, K. (2010). *Help een burgerinitiatief! De faciliterende ambtenaar. Werkboek met informatie, suggesties en tips voor gemeenteambtenaren die te maken hebben met initiatieven van burgers*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- Broek, N. van den (2002). *Drenthe. Gids voor cultuur en landschap*. Bedum: Profiel.
- Campbell, A., Converse, P.E., Miller, W.E. & Stokes, D.E. (1960). *The American voter*. New York: Wiley.
- Centraal Bureau Statistiek (2015). *Demografische kerncijfers per gemeente 2015*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Cövers, F. (2015). Krimpen zonder kramp. *Demos*, 31(3), 4-7.
- Crenson, M.A. (1983). *Neighborhood politics*. Cambridge: Harvard University Press.
- Crescenzi, R. & Holman, N. (2017). Why do they return? Beyond the economic drivers of graduate return migration. *The Annals of Regional Science*, 59(3), 603-627.
- Doorewaard, H., Kil, A. & Ven, A. van de (2015). *Praktijkgericht kwalitatief onderzoek. Een praktische handleiding*. Amsterdam: Boom.
- Engbersen, R., Fortuin, K. & Hofman, J. (2010). *Bewonersbudgetten, wat schuift het? Ervaringen van gemeenteambtenaren met bewonersbudgetten*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- Evers, J. (2015). *Kwalitatief interviewen: kunst én kunde*. Amsterdam: Boom.
- Föbker, S. (2008). *Wanderungsdynamik in einer schrumpfenden Stadt. Eine Analyse innerstädtischer Umzüge* (doctoraalscriptie Universiteit Bonn). Geraadpleegd op <http://hss.ulb.uni-bonn.de>
- Foster-Fishman, P.G., Pierce, S.J. & Van Egeren, L.A. (2009). Who participates and why: Building a process model of citizen participation. *Health Education & Behavior*, 36(3), 550-569.
- Frieling, M.A. (2008). *Een goede buur. 'Joint production' als motor voor actief burgerschap in de buurt*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Fukuyama, F. (1995). *Trust. The social virtues and the creation of prosperity*. New York: The Free Press.

- Groot, N. de & Schonewille, J. (2012). *Krimp in beeld. De sociale gevolgen van demografische veranderingen*. Utrecht: Movisie.
- Heijden, J. van der, Mark, L. van der, Meiresonne, A. & Zuylen, J. van (2007). *Help! een burgerinitiatief*. Den Haag: InAxis, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- Hospers, G.J. (2012). *Urban shrinkage and the need for civic engagement*. Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen.
- Hurenkamp, M., Tonkens, E.H. & Duyvendak, J.W. (2006). *Wat burgers bezielt. Een onderzoek naar burgerinitiatieven*. Amsterdam/Den Haag: Universiteit van Amsterdam/Nicis Institute.
- Jansen, M. (2012). *Hoe kunnen gemeenten de zelfredzaamheid van burgers bevorderen?* Utrecht: Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid.
- Jones, P.S. (2003). Urban regeneration's poisoned chalice: is there an impasse in (community) based politics? *Urban Studies*, 40(3), 581-601.
- Knol, L. (2005). *Het drama van Delfzijl*. Opgevraagd van <https://www.anderetijden.nl>
- Leidelmeijer, K. (2012). *Buurtparticipatie en Leefbaarheid*. Amsterdam: RIGO Research en Advies.
- Leidelmeijer, K. & Kamp, I. van (2003). *Kwaliteit van de leefomgeving en leefbaarheid; naar een begrippenkader en conceptuele inkadering*. Bilthoven: RIGO en RIVM.
- Leidelmeijer, K. & Marlet, G. (2011). *Leefbaarheid in krimpgebieden. Een verkenning van de relatie tussen bevolkingskrimp en leefbaarheid*. Amsterdam: RIGO Research en Advies.
- Lowndes, V., Pratchett, L. & Stoker, G. (2006). Diagnosing and remedying the failings of official participation schemes: the CLEAR framework. *Social Policy & Society*, 5(2), 281-291.
- Markus, N. (2016, 15 november). De strijd om de slimme stedeling. *Trouw*. Geraadpleegd op <https://www.trouw.nl>
- Marissing, E. van (2007). Buurtparticipatie als uiting van ontevredenheid. *City Journal*, 9(4), 22-25.
- Marschall, M.J. (2004). Citizen participation and the neighbourhood context: a new look at the coproduction of local public goods. *Political Research Quarterly*, 57(2), 231-244.
- Migchelbrink, F. (2012). *Praktijkgericht onderzoek in zorg en welzijn*. Amsterdam: SPW.
- Nationaal Netwerk Bevolkingsdaling (2011). *Krimp: het nieuwe groeien. Positionpaper over leefbaarheid en voorzieningen in krimpgebieden*. Den Haag: Nationaal Netwerk Bevolkingsdaling

- Neuman, W.L. (2014). *Understanding Research*. New York: Pearson Education.
- Oude Vrielink, M.J. & Verhoeven, I. (2011). Burgerinitiatieven en de bescheiden overheid. *Beleid en Maatschappij*, 38(4), 377-387.
- Oude Vrielink, M.J. & Wijdeven, T.M.F. van de (2008). Bewonersinitiatieven: een prachtkans voor wijken? *Bestuurswetenschappen*, 62(3), 66-83.
- Oude Vrielink, M.J. & Wijdeven, T.M.F. van de (2007). *Wat Kan wél! kan. Hoe bewoners zelf bijdragen aan sociale binding in de wijk*. Rotterdam: SEV.
- Pattie, C., Seyd, P. & Whiteley, P. (2004). *Citizenship in Britain. Values, participation and democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Planbureau voor de Leefomgeving (2010). *Van bestrijden naar begeleiden: demografische krimp in Nederland. Beleidsstrategieën voor huidige en toekomstige krimpregio's*. Den Haag/Bilthoven: Planbureau voor de Leefomgeving.
- Pols, G. (2018, 13 januari). Er is leven in een dorp zonder super. *de Volkskrant*, pp. 12-15.
- Putnam, R.D., Leonardi, R. & Nanetti, R.Y. (1993). *Making democracy work: civic traditions in modern Italy*. Princeton. New Jersey: Princeton University Press.
- Raad voor de Maatschappelijke Ontwikkeling. (2007). *Vormen van democratie: een advies over democratische gezindheid*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Rijksoverheid. (2018). *Krimpgebieden en anticipeergebieden*. Geraadpleegd op <https://www.rijksoverheid.nl>
- Snel, E., Hoogmoed, K. & Odé, A. (2015). Actief burgerschap en leefbaarheid in twee Rotterdamse wijken. *Bestuurswetenschappen*, 69(2), 71-84.
- Sociaal Planbureau Groningen (2016). *Groningers zetten zich in voor leefbaarheid in dorp of wijk*. Groningen: Sociaal Planbureau Groningen.
- Specht, M. (2013). Zelforganisatie vanuit het perspectief van burgers. *Bestuurskunde*, 22(1), 55-65.
- Statline (2018). *Bevolkingsontwikkeling; regio per maand*. Geraadpleegd op <https://www.statline.cbs.nl>
- Stokkom, B. van & Toenders, N. (2010). *De sociale cohesie voorbij. Actieve burgers in achterstandswijken*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Tonkens, E.H. (2009). Burgerparticipatie en burgerinitiatief. In E.H. Tonkens (red.), *Tussen onderschatten en overvragen. Actief burgerschap en activerende organisaties in de wijk* (pp. 125-141). Amsterdam: SUN.
- Tonkens, E.H. (2008). *De bal bij de burger. Burgerschap en publieke moraal in een pluriforme, dynamische samenleving*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

- Tonkens, E.H. & Kroese, G.J. (2009). *Bewonersparticipatie via vouchers: democratisch en activerend?* Amsterdam: ASSR /Universiteit van Amsterdam.
- Uyterlinde, M., Arum, S. van & Sprinkhuizen, A. (2009). *Dorpen onder druk. Een verkenning naar de maatschappelijke rol van plattelandscorporaties*. Rotterdam: SEV.
- Verba, S., Schlozmann, K.L. & Brady, H.E. (1995). *Voice and equality: civic voluntarism in American politics*. Harvard: Harvard University Press.
- Verhoeven, I. (2010). Ruimte geven aan initiatieven van burgers. De actieve burger wil eerder zeggenschap dan mee beslissen. *Rooilijn*, 10(4), 238-245.
- Verhoeven, N. (2011). *Wat is onderzoek? Praktijkboek methoden en technieken voor het hoger onderwijs*. Den Haag: Boom Lemma.
- Völker, B., Flap, H. & Lindenberg, S. (2006). When are neighbourhoods communities? Community in Dutch neighbourhoods. *European Sociological Review*, 23(1), 99-114.
- Wagenaar, H. & Specht, M. (2010). *Geëngageerd bewonerschap: bewonersparticipatie in drie Europese steden*. Den Haag: Nicis Institute.
- Wijdeven, T.M.F. van de, (2012). *Doe democratie: Over actief burgerschap in stadswijken*. Delft: Eburon.
- Wong, W. (2014). *Meer zielen, meer ideeën, meer oplossingen. Participatie in stedelijke ontwikkeling*. Geraadpleegd op <https://repository.tudelft.nl/>

Bijlage I: Operationalisering topics

Kernbegrip	Topics	Indicatoren	Voorbeeldvragen	Bronnen
Totstandkoming van burgerinitiatieven	Verwacht rendement	<ul style="list-style-type: none"> • Burgers vertrouwen geven om een burgerinitiatief op te starten • Inzicht geven in wat het burgerinitiatief op individueel niveau oplevert • Inzicht geven in wat het burgerinitiatief voor een grotere groep mensen oplevert 	In hoeverre laat u aan burgers zien wat voor mogelijkheden er zijn? Hoe probeert u burgers vertrouwen te geven om een burgerinitiatief op te zetten? Wat hopen mensen te bereiken met het opzetten van dit burgerinitiatief? In hoeverre dragen initiatieven bij aan de leefbaarheid van de woonomgeving?	Vrieling, M. O., & Verhoeven, I. (2011). Burgerinitiatieven en de bescheiden overheid. <i>Beleid en Maatschappij</i> , 38(4), 377-387.
	Noodzaak	<ul style="list-style-type: none"> • Terugtrekkende houding gemeenten • Ontevredenheid onder bewoners • Bewustzijn creëren • Middelen om beleid te voeren 	Wat is voor u/voor burgers een reden om een burgerinitiatief op te starten? (Ontevredenheid?) In hoeverre voelde u zich genoodzaakt om dit initiatief op te zetten? In hoeverre merkt u iets van een terugtrekkende houding van uw gemeente? Heeft de gemeente voldoende middelen om burgers te ondersteunen bij het opzetten van burgerinitiatieven?	Vrieling, M. O., & Verhoeven, I. (2011). Burgerinitiatieven en de bescheiden overheid. <i>Beleid en Maatschappij</i> , 38(4), 377-387. Leidelmeijer, K. (2012). <i>Buurtparticipatie en Leefbaarheid</i> . Amsterdam: RIGO Research en Advies.
	Participatiecapaciteit	<ul style="list-style-type: none"> • Vaardigheden • Geld • Kennis • Informatie 	Tegen welke problemen denkt u dat burgers aan lopen bij het opzetten van een burgerinitiatief? Aan welke ondersteuning hebben mensen behoefte? In hoeverre wordt gebruik gemaakt van	Vrieling, M. O., & Verhoeven, I. (2011). Burgerinitiatieven en de bescheiden overheid. <i>Beleid en Maatschappij</i> , 38(4), 377-387.

		<ul style="list-style-type: none"> • Tijd 	<p>ondersteuning? Denkt u dat deze ondersteuning voldoende is?</p>	<p>Tonkens, E.H. & Kroese, G.J. (2009). <i>Bewonersparticipatie via vouchers: democratisch en activerend?</i> Amsterdam: ASSR /Universiteit van Amsterdam.</p>
	Verbondenheid	<ul style="list-style-type: none"> • Sociale netwerken • Vertrouwen • Sociale normen 	<p>Wie zijn de mensen die een burgerinitiatief opzetten? Hoe kennen zij elkaar? Hoe is het contact tussen buurtbewoners Wat voor invloed heeft dit op de totstandkoming van burgerinitiatieven?</p>	<p>Vrieling, M. O., & Verhoeven, I. (2011). Burgerinitiatieven en de bescheiden overheid. <i>Beleid en Maatschappij</i>, 38(4), 377-387.</p>
	Krimp	<ul style="list-style-type: none"> • Relatief minder hoogopgeleiden • Relatief minder jongeren • Verdwijnen voorzieningen • Leefbaarheid in geding 	<p>Wat merkt u van de gevolgen van krimp? Zijn er in de afgelopen jaren voorzieningen in uw woonomgeving verdwenen? Waar heeft dit toe geleid? Wat vindt u van de leefbaarheid van uw dorp/wijk?</p>	<p>Cövers, F. (2015). Krimpen zonder kramp. <i>Demos</i>, 31(3), 4-7. Leidelmeijer, K. & Marlet, G. (2011). <i>Leefbaarheid in krimpgebieden. Een verkenning van de relatie tussen bevolkingskrimp en leefbaarheid.</i> Amsterdam: RIGO Research en Advies.</p>

Bijlage II: Topiclijsten met voorbeeldvragen

Gebiedsregisseurs

Introductie:

- Voorstellen
- Toestemmingsformulier
- Opnameapparatuur
- Toelichten onderzoek

Openingsvraag:

- Kunt u kort iets meer vertellen over de manier waarop u als gemeenteambtenaar bij burgerinitiatieven betrokken bent?

Verwacht rendement:

- Wat maakt volgens u dat burgers een bewonersinitiatief opzetten?
- Met welk doel? Wat levert het op?
- In hoeverre laat u als gebiedsregisseur aan burgers zien wat voor mogelijkheden er zijn omtrent burgerinitiatieven?
- Hoe wordt geprobeerd burgers het vertrouwen te geven om een burgerinitiatief op te zetten?

Participatiecapaciteit:

- In hoeverre zijn bewoners zelf in staat een burgerinitiatief op te zetten? Wie zijn deze mensen?
- Tegen welke problemen denkt u dat burgers aan lopen bij het opzetten van een burgerinitiatief?
- Zijn er voldoende mensen in de woonomgeving die hierbij kunnen ondersteunen?
- Hoe probeert de gemeente hierin te ondersteunen? In hoeverre wordt hiervan gebruik van gemaakt? Is dit voldoende?
- In hoeverre denkt u dat dit bijdraagt aan de keuze van burgers om te participeren?

Noodzaak:

- Wat verwacht uw gemeente van de zelfredzaamheid van burgers?
- Heeft uw gemeente voldoende middelen om burgers te kunnen ondersteunen bij het opzetten van burgerinitiatieven?
- In hoeverre voelen burgers zich genoodzaakt een initiatief op te zetten? (Omdat voorzieningen in hun woonomgeving verdwijnen? Omdat de gemeente weinig doet?)
- Hoe probeert uw gemeente bewustzijn onder bewoners te creëren om zelf actief te worden in de woonomgeving

Verbondenheid:

- Hoe is het contact tussen buurtbewoners? In hoeverre heeft dit contact invloed op de keuze van burgers om te participeren?
- Wie zijn de mensen die een burgerinitiatief opzetten? In hoeverre buurtbewoners betrokken bij burgerinitiatieven die worden opgezet?
- Hoe probeert de gemeente de verbinding tussen buurtbewoners te creëren?

Krimp:

- Wat merkt u van de krimp?
- Het zijn vooral de jonge hoogopgeleiden die vertrekken uit krimpgebieden. De literatuur zegt dat dit juist de mensen zijn die vooral actief zijn de woonomgeving. Je zou dus verwachten dat burgerinitiatieven minder goed van de grond komen. Hoe denkt u hierover?
- Punten over krimp uit interview naar voren halen
- Denkt u dat gemeenten in krimpgebieden op een andere manier burgerinitiatieven zou moeten stimuleren?

Afsluiting:

- Onbesproken zaken
- Verwerking interview toelichten
- Scriptie ontvangen

Opbouwwerkers

Introductie:

- Voorstellen
- Toestemmingsformulier
- Opnameapparatuur
- Toelichten onderzoek

Openingsvraag:

- Kunt u kort iets meer vertellen over de manier waarop u als opbouwwerker bij burgerinitiatieven betrokken bent?

Verwacht rendement:

- Wat zijn redenen voor burgers om deze burgerinitiatieven op te zetten?
- Met welk doel? Wat levert het op?
- Hoe probeert u burgers het vertrouwen te geven om een burgerinitiatief op te zetten?
- In hoeverre dragen de initiatieven bij aan de leefbaarheid van de woonomgeving? Is dit nodig? /Waarom?

Noodzaak:

- In hoeverre denkt u dat burgers zich genoodzaakt voelen om een initiatief op te zetten? En wat zijn de gevolgen hiervan?
- Vindt u dat de gemeente voldoende middelen inzet om burgers te kunnen ondersteunen bij het opzetten van burgerinitiatieven?
- In hoeverre voelen burgers zich genoodzaakt een initiatief op te zetten? (Omdat voorzieningen in hun woonomgeving verdwijnen? Omdat ze vinden dat de gemeente te weinig doet?
- In hoeverre denkt u dat burgers hierdoor eerder een initiatief zullen opzetten?

Participatiecapaciteit:

- In hoeverre zijn bewoners zelf in staat een burgerinitiatief op te zetten?
- Tegen welke ziet u dat burgers aan lopen bij het opzetten van een burgerinitiatief?
- In hoeverre worden burgers hierin ondersteund? Is dit voldoende?
- In hoeverre draagt dit bij aan de keuze van burgers om te participeren?

Verbondenheid:

- Hoe is het contact tussen buurtbewoners eruit? Wat voor invloed heeft dit contact op de keuze van burgers om een burgerinitiatief op te zetten?
- In hoeverre zijn buurtbewoners betrokken bij initiatieven?
- Heeft dit contact volgens u invloed op de keuze van burgers om een burgerinitiatief te starten?

Krimp:

- Wat merkt u van de krimp?
- Het zijn vooral de jonge hoogopgeleiden die vertrekken uit krimpgebieden. De literatuur zegt dat dit juist de mensen zijn die vooral actief zijn in de woonomgeving. Je zou dus verwachten dat burgerinitiatieven minder goed van de grond komen. Hoe denkt u hierover?
- Punten over krimp uit interview naar voren halen
- Denkt u dat gemeenten in krimpgebieden op een andere manier burgerinitiatieven zou moeten stimuleren en ondersteunen?

Afsluiting:

- Onbesproken zaken
- Verwerking interview toelichten
- Scriptie ontvangen

Burgers

Introductie:

- Voorstellen
- Toestemmingsformulier
- Opnameapparatuur
- Toelichten onderzoek

Openingsvraag:

- Kunt u kort iets meer vertellen over de manier waarop u bij burgerinitiatieven betrokken bent?
- Wat voor initiatieven zijn dit? Zelf ook een burgerinitiatief op gezet?

Verwacht rendement:

- Wat maakt volgens u dat burgers een bewonersinitiatief opzetten? (Of, indien zelf ook opgezet: waarom heeft u ervoor gekozen dit initiatief op te zetten?) Wat is het doel? Wat willen bewoners bereiken?
- In hoeverre dragen initiatieven bij aan de leefbaarheid van de woonomgeving? Is dit nodig?
- In hoeverre wist u wat voor mogelijkheden er rondom burgerinitiatieven in uw woonomgeving zijn?
- Heeft u van de gemeente het vertrouwen gekregen om een burgerinitiatief op te zetten? Zo ja, hoe?

Noodzaak:

- In hoeverre voelde u zich genoodzaakt om dit initiatief op te zetten? Kunt u dit verder toelichten/ voorbeeld noemen? (Omdat ze bijvoorbeeld ontevreden zijn over hun woonomgeving)
- Denkt u dat de gemeente voldoende middelen hebben om burgers te kunnen ondersteunen bij het opzetten van burgerinitiatieven?
- Wat vindt u van de verantwoordelijkheid die gemeenten bij burgers leggen? (M.b.t. leefbaarheid van de woonomgeving)
- Merkt u dat uw gemeente zich terugtrekkend opstelt? Wat voor invloed heeft dit op bewoners?

- Hoe probeert uw gemeente bewustzijn onder bewoners te creëren om zelf actief te worden in de woonomgeving?

Participatiecapaciteit:

- Tegen welke problemen denkt u dat burgers aan lopen bij het opzetten van een burgerinitiatief?
- Hoe probeert de gemeente hierin te ondersteunen?
- In hoeverre wordt van deze regelingen gebruik van gemaakt? Is dit voldoende?
- In hoeverre draagt dit bij aan de keuze van burgers om te participeren?
- Zijn er voldoende mensen in de woonomgeving die hierbij kunnen ondersteunen? Wie zijn deze mensen? (*Usability test: krimp vs. niet-krimp*)

Verbondenheid:

- Hoe is het contact tussen de buurtbewoners? Heeft dit invloed op keuze van burgers op actief te worden
- In hoeverre zijn buurtbewoners betrokken bij de initiatieven?
- Wat voor invloed heeft dit contact op het realiseren van buurtinitiatieven?

Krimp:

- Wat merkt u van de krimp?
- Het zijn vooral de jonge hoogopgeleiden die vertrekken uit krimpgebieden. De literatuur zegt dat dit juist de mensen zijn die vooral actief zijn in de woonomgeving. Je zou dus verwachten dat burgerinitiatieven minder goed van de grond komen. Hoe denkt u hierover?
- Punten over krimp uit interview naar voren halen
- Denkt u dat gemeenten in krimpgebieden op een andere manier burgerinitiatieven zou moeten stimuleren en ondersteunen?

Afsluiting:

- Onbesproken zaken
- Verwerking interview toelichten
- Scriptie ontvangen

Bijlage III: Interviewstrategie per respondentengroep

In ieder interview wordt ernaar gestreefd een logische opbouw en volgorde van vragen te creëren. Per onderzoeksgroep staat een korte strategie beschreven die ervoor zorgt dat je als onderzoeker bewust bent welke informatie je naar boven wilt halen en hoe je dat wilt aanpakken tijdens de interviews.

Gemeenteambtenaren

Het interview begint met een korte introductie waarin praktische punten worden besproken, zoals het toestemmingsformulier en de opnameapparatuur. Vervolgens zal kort het onderzoek worden toegelicht en worden verteld dat er onderzoek wordt gedaan naar de totstandkoming van burgerinitiatieven. Er wordt niet ingegaan op krimp, omdat respondenten in de beantwoording van vragen dit onderwerp erbij kunnen halen, terwijl zij dit niet zouden doen wanneer het onderwerp krimp was aangehaald. Om beïnvloeding te voorkomen, zal niet worden verteld dat er wordt onderzocht of er verschillen bestaan tussen krimp gemeenten en niet-krimp gemeenten. Wanneer het interview dan echt van start gaat, zal worden begonnen met vrij simpele openingsvragen die ervoor moeten zorgen dat het ijs breekt en er interesse wordt gewekt bij de respondent. Deze openingsvragen dragen bij aan de zogenoemde rapport, de vertrouwensrelatie, tussen de onderzoeker en de respondent. Er wordt geprobeerd zo snel mogelijk een sfeer van vertrouwen te creëren. Dit is wenselijk, omdat de kans dat de respondent belangrijke informatie wil delen én die informatie correspondeert met de werkelijkheid dan groter is. Dat bevordert de validiteit van het onderzoek. Dit wordt gedaan door te vragen naar wat voor burgerinitiatieven er zoal zijn en de manier waarop de respondent hierbij betrokken is. Vervolgens kan er worden doorgevraagd, maar om de vertrouwensband te behouden, zullen nog niet (mogelijk) gevoelige onderwerpen worden aangesneden. Daarom zal tijdens het interview niet allereerst de mogelijk gevoelige ‘topic noodzaak’ worden aangekaart. Door te vragen naar de burgerinitiatieven en hun rol, kan als eerste topic ‘topic verwacht rendement’ worden besproken. Enkele voorbeeldvragen hiervan zijn: Wat maakt volgens u dat burgers een bewonersinitiatief opzetten? Wat het voor hen opleveren? In hoeverre laat de gemeente aan burgers zien wat voor mogelijkheden er zijn? Hoe probeert de gemeente burgers vertrouwen te geven om een burgerinitiatief op te zetten? Wellicht begint de respondent zelf over leefbaarheid, maar wanneer dit niet het geval is kan worden gevraagd in hoeverre een initiatief bijdraagt aan de leefbaarheid en waarom. Tijdens het gesprek kan, al dan niet door de respondent zelf, worden

overgegaan naar het tweede topic, namelijk 'topic participatiecapaciteit'. Enkele voorbeeldvragen zijn: Tegen welke problemen lopen burgers aan bij het opzetten van een burgerinitiatief? Aan welke ondersteuning hebben burgers behoefte? Wat is uw rol hierin? Is de huidige ondersteuning voldoende voor burgers? Ook zal worden gevraagd in hoeverre zij denken dat bewoners in staat zijn zelfstandig een initiatief op te zetten. In de beantwoording hiervan is het interessant of verschillen bestaan tussen respondenten uit krimpgemeenten en respondenten uit niet-krimpgemeenten. Inmiddels zijn de onderzoeker en respondent een tijdje in gesprek, waardoor het mogelijk is meer (mogelijk) gevoelige vragen te bespreken. Eerder is gevraagd naar wat hun gemeente (wel) biedt en of dit voldoende is. Er kan nu worden doorgesproken naar het derde topic 'topic noodzaak'. Enkele voorbeeldvragen: Heeft uw gemeente voldoende middelen om burgers te kunnen ondersteunen bij het opzetten van burgerinitiatieven? Wat verwacht uw gemeente van de zelfredzaamheid van burgers? Is dit in de afgelopen jaren veranderd? Toegenomen? Wat voor invloed heeft dit gehad op burgers? En op het aantal burgerinitiatieven die tot stand kwamen? Hoe probeert uw gemeente bewustzijn onder bewoners te creëren om zelf actief te worden in de woonomgeving? Ook zal worden gevraagd in hoeverre burgers genoodzaakt zijn zelf een initiatief op te starten, omdat voorzieningen in hun woonomgeving verdwijnen. De verwachting is dat dit in Krimpgemeente wel het geval is, omdat het kampt met krimp en in Niet-krimpgemeente veel minder, omdat het niet kampt met krimp. Door deze vraag te stellen, kan er worden gekeken of hier inderdaad verschil bestaat tussen Krimpgemeente en Niet-krimpgemeente. Vervolgens kan worden afgebouwd en kan het laatste en vierde topic worden aangesneden 'topic verbondenheid'. Enkele voorbeeldvragen: Hoe is het contact tussen buurtbewoners? Wat voor invloed heeft dit contact op de participatie van burgers? Hoe zijn buurtbewoners betrokken bij burgerinitiatieven? Als laatst wordt er bij de interviews met respondenten uit Krimpgemeente over het topic krimp gesproken: wat ervaren zij van de krimp en hoe denken zij over de totstandkoming van burgerinitiatieven in relatie tot krimp? Het is belangrijk dat de vragen op elkaar aansluiten. Door vragen op elkaar te laten aansluiten kan gebruik worden gemaakt van verschillende soorten vragen. Door bijvoorbeeld gebruik te maken van doorvragen, kunnen er meer details en voorbeelden naar boven komen. Een nieuw topic kan als hoofdvraag worden aangekaart, maar ook als vervolgvraag, oftewel een vraag die volgt uit het antwoord van de respondent, maar die ingaat om een nieuw thema. Vervolgens kan dit thema weer worden uitgediept met doorvragen. De vragen die tijdens het interview worden gesteld dienen bruikbaar te zijn, waarbij de een bruikbaar is dan de ander. Toch kan de vraag, ondanks dat hij minder bruikbaar is, wel nuttig zijn, om zo de 'flow' in het interview te behouden of de 'rapport' tussen

onderzoeker en respondent te behouden. Bij het opstellen van de voorbeeld vragen, maar ook tijdens het vragen stellen tijdens het interview, is en zal gebruik worden gemaakt van de usability test. Oftewel de onderzoeker denkt na over hoe zal de informatie op een vraag gebruikt gaat worden, en wat betekenen antwoorden voor de bruikbaarheid van de informatie? De vragen die worden gesteld dragen bij aan de beantwoording van de hoofdvraag. Het interview eindigt met een aantal neutrale vragen waarmee je ‘naar het dagelijks leven’ terugkeert. Uiteindelijk wordt de respondent gevraagd of hij of zij nog opmerkingen en/of toevoegingen heeft. En kan vervolgens kort worden nagepraat en een aantal praktische punten worden besproken, zoals het ontvangen van het uiteindelijke onderzoeksrapport.

Opbouwwerkers

Ook deze interviews beginnen met een korte introductie waarin praktische punten worden besproken, zoals het toestemmingsformulier en de opnameapparatuur. Vervolgens zal kort het onderzoek worden toegelicht. Er zal kort worden verteld waarom ik dit onderzoek uitvoer, namelijk dat dit mijn afstudeeronderzoek is en dat dit onderzoek uitvoer bij de organisatie CMO STAMM. Ik vertel kort dat dit onderzoek gaat over de totstandkoming van burgerinitiatieven. Dat het verschil hierin tussen krimp- en niet-krimpgemeenten wordt onderzocht, wordt niet verteld, omdat respondenten in de beantwoording van de vragen het onderwerp krimp erbij kunnen halen terwijl zij dit misschien niet zouden doen wanneer het onderwerp nog niet was aangehaald. Om de respondent niet te beïnvloeden, wordt het onderwerp krimp in de introductie niet genoemd. Wanneer het interview dat echt van start gaat, zal worden begonnen met vrij simpele openingsvragen die ervoor moeten zorgen dat het ijs breekt en er interesse wordt gewekt bij de respondent. Deze openingsvragen dragen ook bij aan de rapport, de vertrouwensrelatie, tussen de onderzoeker en de respondent. Er wordt geprobeerd zo snel mogelijk een sfeer van vertrouwen te creëren. Dit is wenselijk, omdat kans dat de respondent belangrijke informatie wil delen én die informatie correspondeert met de werkelijkheid dan groter is. Dat bevordert weer de validiteit van je onderzoek. Dit wordt gedaan door te vragen naar bij wat voor soort burgerinitiatieven de respondent betrokken is (geweest) en de manier waarop de respondent hierbij betrokken is (geweest). Vervolgens kan er beginnende diepte worden gecreëerd door wat volgens hen de reden is dat burgers een burgerinitiatief starten. Afhankelijk van wat de respondent hierop als antwoord geeft wordt het eerste topic aangesneden. Dit zou, net als bij de gemeenteambtenaren, het topic verwacht rendement zijn. De respondent kan echter ook snel over gaan naar het topic noodzaak en aangeven dat burgers zich genoodzaakt voelen om in actie te komen omdat er bijvoorbeeld in de afgelopen jaren

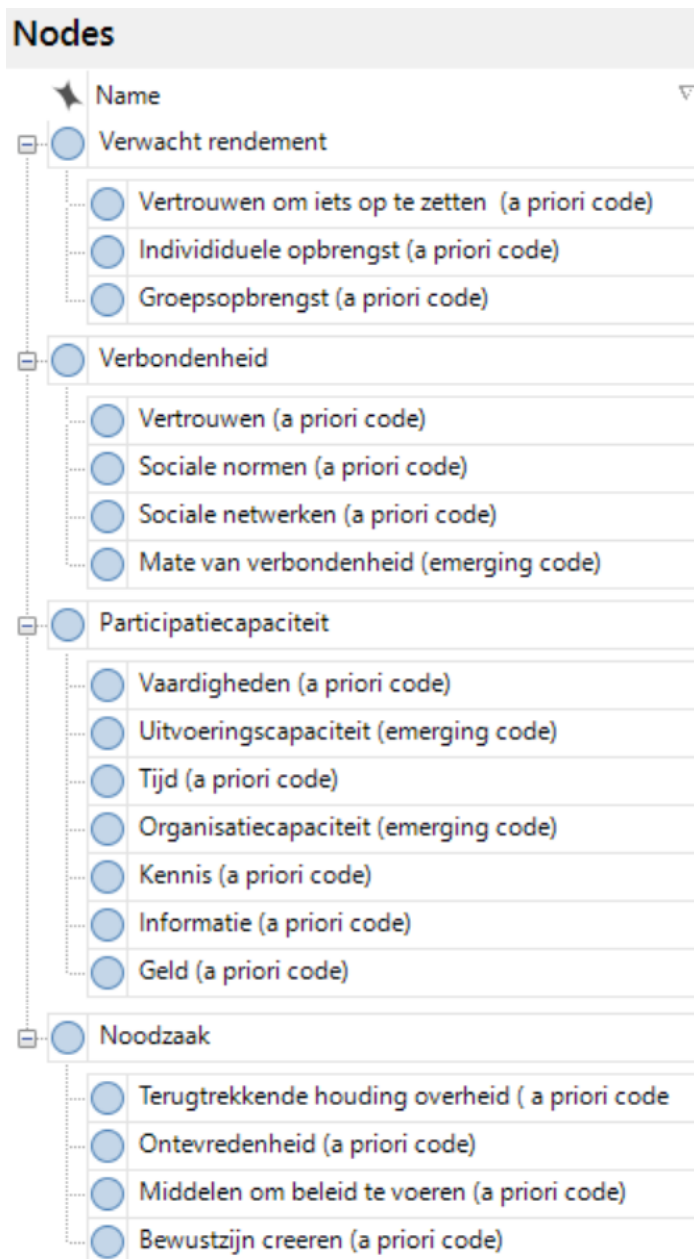
voorzieningen in de woonomgeving zijn verdwenen. De onderzoeker volgt hierin de respondent. Bij noodzaak kun je echter wel vrij snel de diepte in, waardoor je als onderzoeker moet oppassen dat het gesprek te snel de diepte ingaat of bijv. in een negatieve spiraal komt. Gaat de respondent gelijk op die noodzaak zitten, dan probeer de onderzoeker vragen te formuleren die hierbij aansluiten, maar passen bij het topic verwacht rendement. Er kan dus worden gevraagd: Waarom kiezen burgers ervoor een burgerinitiatief op te zetten? Wat is het doel? Pas als het gesprek meer op gang is kan er verder worden ingegaan op het topic noodzaak. Dit kan worden gedaan door te beginnen met ‘u gaf eerder aan...’. Nu kan er verder worden ingegaan op de noodzaak, met bijvoorbeeld vragen als: ‘In hoeverre denkt u dat burgers zich genoodzaakt voelen om actief te worden? Wat is de rol van de gemeente hierin? Denkt u dat de gemeente voldoende middelen hebben om burgers te kunnen ondersteunen bij het opzetten van burgerinitiatieven? Door te spreken over de middelen van de gemeente kan er een mooie overgang worden gecreëerd naar het derde topic participatiecapaciteit. Er kan worden gevraagd in hoeverre burgers in staat zijn zelfstandig een initiatief op te zetten. Uiteindelijk kan dit bij de analyse interessant zijn om te kijken of uit data een verschil naar voren komt tussen krimp- en niet-krimpgemeenten. Vervolgens kan worden gevraagd naar welke ondersteuning er behoefte is en of de huidige ondersteuning voldoende is voor burgers. Door hierover te spreken, kan ook een overgang worden gemaakt naar de verbondenheid in de buurt. Hoe is het contact tussen buurtbewoners? Wat is de reden dat het contact er zo uit ziet? Hoe wordt het contact tussen buurtbewoners gestimuleerd? Wat voor invloed heeft dit contact op het realiseren van buurtinitiatieven? Als laatst wordt er bij de interviews met respondenten uit Krimpgemeente over het topic krimp gesproken: wat ervaren zij van de krimp en hoe denken zij over de totstandkoming van burgerinitiatieven in relatie tot krimp? Bij elke topic is het van belang de usability in het achterhoofd te houden. En ook is doorvragen van belang om zo meer details boven te krijgen en voorbeeld te krijgen. Het interview eindigt met een aantal neutrale vragen waarmee je ‘naar het dagelijks leven’ terugkeert. Uiteindelijk wordt de respondent gevraagd of hij of zij nog opmerkingen en/of toevoegingen heeft. En kan vervolgens kort worden nagepraat en een aantal praktische punten worden besproken, zoals het ontvangen van het uiteindelijke onderzoeksrapport.

Burgers

De interviewstrategie voor burgers, kent overeenkomsten met die van welzijnswerkers. Ook dit interview start na een korte introductie met een aantal openingsvragen om het ijs te breken en rapport op te bouwen. Zo wordt er gevraagd wat voor burgerinitiatieven er zijn opgestart.

Kunnen zij meer vertellen over deze initiatieven? Wat heeft mensen ertoe gezet deze initiatieven op te zetten? Wat dachten zij dat het oplevert? En voor wie? Zo wordt het eerste topic besproken, verwacht rendement. Ook hier dreigt het gevaar dat mensen gelijk doorgaan naar noodzaak. De onderzoeker zal de respondent in zijn verhaal volgen, maar ook sturing geven. Door nog niet te veel in te gaan op noodzaak, maar eerst doorvragen naar verwacht rendement en pas als het gesprek meer op gang is verder in te gaan op het tweede topic noodzaak. Wanneer burgers hier niet zelf mee komen, kan deze overgang door de onderzoeker worden gecreëerd en volgt er een vraag die past bij wat burgers motiveerde om in beweging te komen. Vervolgens kan worden gevraagd waar burgers zoal tegenaan lopen bij het opzetten van een burgerinitiatief. Wat voor soort problemen zijn dit en hoe wordt hiermee omgegaan? Zo kan worden doorgegaan naar het derde topic participatiecapaciteit. Enkele voorbeeldvragen zijn: Weet u welke hulp u kunt krijgen? Weet u waar u moet zijn om hulp te vragen? Welke hulp zou welkom zijn, maar ontbreekt op dit moment? Zullen burgers hierdoor eerder een initiatief starten? Hulp hoeft niet alleen vanuit de gemeente te komen, maar kan ook van buurtbewoners komen. Zo kan worden doorgegaan naar het vierde topic verbondenheid. Hoe is het contact met de buurtbewoners? In hoeverre zijn buurtbewoners betrokken bij de initiatieven? Wat voor invloed heeft dit contact op het realiseren van buurtinitiatieven? Als laatst wordt er bij de interviews met respondenten uit Krimpgemeente over het topic krimp gesproken: wat ervaren zij van de krimp en hoe denken zij over de totstandkoming van burgerinitiatieven in relatie tot krimp? Ook nu is het weer van belang bij elke topic de usability in het achterhoofd te houden. En ook is doorvragen van belang om zo meer details boven te krijgen en voorbeeld te krijgen. Het interview eindigt met een aantal neutrale vragen waarmee je 'naar het dagelijks leven' terugkeert. Uiteindelijk wordt de respondent gevraagd of hij of zij nog opmerkingen en/of toevoegingen heeft. En kan vervolgens kort worden nagepraat en een aantal praktische punten worden besproken, zoals het ontvangen van het uiteindelijke onderzoeksrapport.

Bijlage IV: Codeboom Niet-krimpgemeente

Bijlage V: Codeboom Krimpgemeente

